

Oudheidkundige Kring Voorst

Kroniek

oudheidkundige KRING VOORST

opgericht 18 december 1975

Werkruimte:

Duistervoordseweg 104, 7391 CH Twello

Geopend: dinsdag/woensdag van 09.00 tot 16.00 en voorts op afspraak. Tel.: 0571 - 27 70 90

E-mailadres: info@okvvoorst.nl - Website: www.okvvoorst.nl

Betalingen uitsluitend via Rabo-rekeningnr.: 36.28.09.267

Ereleden:

Mr. J.H. Hermsen, H.J. ten Hove †, J. Lubberts en L. Sevenster

Dagelijks bestuur:

Bert van de Zedde, voorzitter	Kon. Wilhelminaweg 15	7391 ER	Twello	0571 - 27 29 43
Martha H. Roos-Roelofsen, secr./ledenadm.	Rijksstraatweg 20	7383 AR	Voorst	0575 - 50 20 99
Wim Wassink, penningmeester	Parkelerweg 25	7391 EV	Twello	0571 - 27 26 80
Ruud Egberts	Burg. v.d.Feltzweg 29	7391 HL	Twello	0571 - 27 44 49
Jan Groenberg	Hietweideweg 30	7391 XX	Twello	0571 - 27 60 37
Ronald Meijer	Kon. Wilhelminaweg 1	7391 ER	Twello	0571 - 27 02 44
Gerard van Zijl	Lindelaan 13	7391 JX	Twello	0571 - 27 19 75

Werkgroepen/Contactpersonen:

Kantoorcoördinator: Truus de Haan-Diks	Kneuterstraat 22	7384 CN	Wilp
Beheerder website: Wim Tempelman	Torenbosch 38	7391 CA	Twello
Fotocollecties: Josien Schutte-Geurtsen	Piet Heinstraat 15	7391 WK	Twello
Bibliotheek: Gerard Vrieling	G. v. Prinstererstraat 23	7391 KS	Twello
Eindred. Kroniek: Ronald Meijer	Kon. Wilhelminaweg 1	7391 ER	Twello
Gemeente-Archief: Annemarie Geerts	Gem.huis - Postbus 9000	7390 HA	Twello

Studiezaal maandags 9-17; Aanwezig ma, di, do. E-mail: gemeentearchief@voorst.nl

Lidmaatschap

De jaarcontributie bedraagt thans € 14,- per persoon. Voor gehuwden en partners woonachtig op hetzelfde postadres geldt € 16,50. Voor wijzigingen van adres en/of lidmaatschap en overige vragen: Tel. 0571 - 27 70 90 of postbus 170, 7390 AD Twello

Kroniek

De Kroniek beoogt een breed-georiënteerd informatiemedium van de Oudheidkundige Kring Voorst te zijn - een blad dat, van en voor de leden, kosteloos verschijnt in de maanden maart, juni, september en december. Bij het VVV en boekhandel Oonk is het blad ook los verkrijgbaar voor € 3,-. Geheel of gedeeltelijke overname van artikelen is niet toegestaan zonder schriftelijke goedkeuring van de redactie en betreffende auteurs.

Mailadres alléén voor kopij: kroniek@email.com

Op de cover gezien...

... 'Beschoeiing' van de ontdekte waterput, eikenhout gekapt in herfst 1064... (pag. 22)

ISSN 1384-8682

- DE KRONIEK DIT KWARTAAL:

Bestuur druk met lopende zaken en naaste toekomst 2

Van de redactie: Kardinaal kapittelt de Voorster Nar 3

De trein van 9.15 in Twello, de redding van baby Ursula. Familie van Drooge - 'Rechtvaardigen onder de volken' 4

Niels Kaj Jerne: uitvinder, directeur, arts, exportslachter in Terwolde en onvermoed winnaar van de Nobelprijs 7

Kroniekpost, kopijregels en kritische noten uit Epe 10

De Moeder Gods van Duistervoorde - de wonderlijke gebeurtenissen en verhalen rond een veldkapelletje 12

Ooggetuige Beekman in de tijd voorbij de baron, de pastoor en de meisjes: Dankbaarheid na oorlogsdrama 16

Agenda - Nieuwe aanwinsten 18

De Algemene Ledenvergadering IJsselbreed uitgemeten: 19

Middeleeuwse boerderij ontdekt - sporen en scherven 22

Boterweide, Doorngat, Hooibrinkje, Mussenakker, Zes-morgen, Brugmate, Zielsbos, Overenk, Spijkerkamp, - Dr. Otten maakt de lezer vertrouwd met veldnamen. 25

Serie: Van grafheuvel naar dodenakker (deel 1) 30

Boek en Blad Beschouwd: Rijke Collectie Gelderland - De fascinatie van impressionist/kasteelheer Joop Kloek 34

Neergeschoten Lancaster eindelijk correct geregistreerd 38

'Met de pen door Voorst' - Café De Klok in Terwolde 39

Aan dit zomernummer van de Kroniek werkten mee:

Henk Borgonje, Jan Boersma, Annemarie Geerts, Ada van der Goot, Gerrie Groenewold, Jan Lubberts, Herman Lubberding, Ronald Meijer, Dirk Otten, Martha Roos, Judith Roosenschoon, Gerard Vrieling, Bert van de Zedde.

Foto's: OKV-archief/Wilco Gorter/RJJ Meijer/ Tekening: Jan Lubberts

Uiterste datum kopij-levering september-nummer: 1 augustus 2009

Van de bestuurstafel

Bert van de Zedde

Toekomstgericht vanuit onze historie

Als je enkele maanden in 2009 onderweg bent lijkt het jaar nog lang en blijkt de start verfrissend. De cijfers over 2008 zijn besproken. De begroting 2009 is vanuit de verschillende werkgroepen voorzien van een eerste wensenlijst. De wensen zijn verder ingevuld door de penningmeester, in het bestuur behandeld en akkoord bevonden. De voorbereiding voor onze ledenvergadering is afgerond, maar de zoektocht naar nieuwe bestuurders blijft moeizaam verlopen.

Voor 2010 zal het bestuur beoordelen of het mogelijk is een extra, uitneembaar katern toe te voegen aan de Kroniek met alle informatie voor de ledenvergadering. De kosten bepalen uitvoering. Ook er is tijd ingeruimd om de werkzaamheden van onze vrijwilligers in een raamwerk van handelingen te plaatsen. Het ontbreekt ons aan een duidelijke structuur. Wij zijn druk met onze lopende zaken. Vanuit de nota-Vrijwilligers & Bestuursbeleid, heeft het bestuur de behoefte verder van een kader voorzien. Ook hebben de nodige gesprekken plaats gevonden om te komen tot onze eigen accommodatie. Ze verlopen moeizaam en in zijn bestuursvergadering van maart heeft het bestuur besloten de gesprekken uit te breiden naar samenwerkingsvormen met andere verenigingen.

Veel Nederlanders doen mee aan loterijen en misschien u ook wel als lid. Wij zijn officieel aangemeld als Beneficiënt van de **Sponsor Bingo Loterij**. Neemt u al deel of gaat u deelnemen, geef dan de OKV op als uw sponsor. Jaarlijks ontvangen wij 50% van uw inleg. U tankt bij DCO en plakt zegels op een spaarkaart. Prima, iedere volle kaart geeft recht op kortingen voor uzelf maar ook voordeel voor de OKV. Vraag bij het inleveren van een volle kaart altijd naar een clubzegel. Iedere clubzegel levert voor de OKV € 1,10 op. Ook Rabobank gemeente Voorst gaat ondersteunen en vertrekt gratis USB sticks.

Fiscaal vriendelijk schenken nu nog vriendelijker: U doet een gift aan de OKV (OKV = ANBI). Dan kunt u deze gift aftrekken van uw inkomstenbelasting. De aftrek is nooit volledig omdat de fiscus een minimum en maximum ingesteld heeft. Naast een eenmalige gift heeft u ook de mogelijkheid van een periodieke gift. Dit is een gift waarbij u met de OKV afsprekt, dat u voor een minimale periode van 5 jaar een vast bedrag per jaar schenkt. Hierdoor vallen de beperkende fiscale regels weg en kunt u de gift wèl volledig aftrekbaar maken. Stel, u geeft totaal € 10.000,- via een periodieke gift van 5 jaar aan de OKV. Deze gift van € 2.000,- per jaar vormt dan een volledige aftrekpost in uw IB aangifte. Door een uitspraak van de Hoge Raad mag u nu ook de (gemiddelde) waarde in het economische verkeer van de openstaande gift als schuld opvoeren in box 3. Dit is nieuw en geeft extra fiscale mogelijkheden. Overleg dit vooraf met uw accountant.

Van de redactie

Ronald JJ Meijer

de Onwetende Geleerdheid...

Dát is historisch, vroeg-middeleeuws het aardige en tevens gevaarlijke van narren. Dat ze weerloos te kijk staan als zotten, gekken en dwazen. Getuige mijn Dikke van Dale en het laat-Latijnse stamwoord 'nario' – 'ik spot'... Het aardige, soms vaardige, zit 'm natuurlijk in het spreken met het hart op de tong en de lekkerbekkende, ongezouten woorden die daarbij horen. Maar echt bont en blauw maken het pas de narren die, gedreven door narcisme, schrijvenderwijs hun ego overbe-

lichten, het altijd beste weten jegens anderen en zich maar schraal aan de realiteit spiegelen...

De Oudheidkundige Kring kreeg er begin april publiekelijk van langs. Nou ja, één man, een nar, zij het van niet ongeletterd kaliber, herinnerde de Voorster goegemeente aan een tijd dat de OKV de status hadde van – naar hij zei - 'de Heilige Koe uit India, de koning van Thailand, het Huis van Oranje, of Voorwaarts: heilig, ongenaakbaar en wars van zelfkritiek'. Een allegorische beeldenrijkdom die mij deed denken aan de demonische schilderijen van Jeroen Bosch. Was het ooit zo wèrkelijk gesteld met onze OKV? Dan toch misschien alleen als de OKV lofwaardig vóórwaarts streefde. Zeker niet als het ging om adoratie van welk gouden kalf dan ook, of om het bezit van een koninklijke behuizing.

De Nar van Voorst, steeds de zotskap op, maar nooit met naam en open vizier ten strijde, is bovengetekende (misschien nog wel goedbedoeld ook) maar niettemin valselijk bijgevalen. Onze beste Van Bronsheim meent dat 'wij' hier in Voorst onderhand wel alles weten van hooibergen, boerderijen, klinken en zandpaden. Met 'alles' zegt hij dan eigenlijk: 'genoeg is genoeg, en nu wat anders dan nostalgisch bulkgoed'. Nu: brede, diepgaande sociale geschiedschrijving aanvatten, spraak maken met politieke en kerkelijke analyses en onthullingen, het plaatselijk ondernemersland door, en bij voorkeur uitspitten. En niet vergeten: uitzoeken waar de schatten van 'onze kerk' zijn gebleven. Preekt een nar voor eigen parochie?

Met zotten, gekken en dwazen moet men mild omgaan. Een nar niet onmiddellijk naar de hoogste boom voeren. De vrijheid van denken en doen moet niet door een dwangbuis van gangbare opvattingen of ingesleten praktijken worden beknót. Zelfs een nar kan als een onnozele op een wijs pad terecht komen. In de 15e eeuw schreef de uiterst erudiete kardinaal Nicolaas van Cusa al het spitsvondig, vooral verdraagzaam essay 'de Docta Ignorantia', de Onwetende Geleerdheid – men hoeft niet alles te weten om toch wijs te zijn. Menige nar kan zich aan zo'n oude les spiegelen. En de OKV daarvan profiteren.

Sytske van Drooge-Stoffel en familie: - 'Rechtvaardigen onder de volkeren'

Judith Roosenschoon

Op 3 november 2008 ontving mevrouw Sytske van Drooge-Stoffel (88) in haar woonplaats Borculo tijdens een feestelijke bijeenkomst de Yad Vashem-onderscheiding uit handen van de heer Joop Levy. Deze onderscheiding met de titel "Rechtvaardige onder de volkeren", wordt uitgereikt aan niet-joden die tijdens de Tweede Wereldoorlog, zich belangeloos hebben ingezet voor joden en daardoor levens hebben gered. Sytske ziet deze decoratie als een groot eerbetoon. Niet alleen aan haarzelf, maar ook aan haar echtgenoot, zus, zwager en ouders. De gebeurtenissen die tot deze onderscheiding leidden, begonnen op 'de Kolkhof' aan de Rijksstraatweg in Twello in november 1942.

Overall gele sterren

In november stond de villa 'de Kolkhof', die eigendom was van de familie Bussemaker, al een tijdje leeg. Na het overlijden van Izak Bussemaker een jaar eerder, woonde er enige tijd een aantal joodse families. Toen het voor hen daar te gevaarlijk werd, doken ze onder. Dit deden ze op de zolder van het bij 'de Kolkhof' horende koetshuis en bij de familie Vink die in het tuinmanshuis daarachter woonde. Bij elkaar ging het waarschijnlijk om zeven tot negen mensen.

Sytske Stoffel en haar man Johan van Drooge, waren geliëerd aan bekende Deventer families. Johan was de zoon van dominee Van Drooge die 37 jaar lang verbonden was aan de doopsgezinde kerk 'de Penninckshoek' aan De Brink. De familie Stoffel had een grote houthandel, die in die tijd gevestigd was aan de Lagestraat. Na hun trouwen woonden ze een paar jaar in een houten huisje aan de Wilpsedijk. Toen moeder Van Drooge, na het overlijden van haar man, weg wilde uit het Friese Warga waar het echtpaar na het emiritaat was gaan wonen, besloten ze om samen met haar hun intrek te nemen in 'de Kolkhof'. Toen wees de kalender 18 november 1942. "Het was een groot huis met 11

Sytske Drooge-Stoffel met onderscheiding

kamers", herinnert Sytske zich, " een grote zolder, een provisiekamer en een keuken. De enige kraan zat in de keuken, zodat het altijd een heel gesjouw was. Om de boge kamers in de winter een beetje warm te krijgen moest er flink gestookt worden, maar brandstof was schaars. Toen we daar kwamen, lagen er gele sterren door het hele huis".

Emigratie doorkruist

Achterbuurman Herman Vink was tuinder en groenteboer, die daar samen met vrouw,

kind, knecht en de onderduikers woonde. Sytske herinnert zich Vink, een man die af en toe een koe slachtte om al deze mensen te eten te geven. Ook de familie in het grote huis kreeg daar dan wat van. Vink trok er elke dag met zijn paard en wagen op uit om in Deventer groente te venten. Op zijn tuinderij werkten ook gevluchte Duitse joden die in Deventer terecht waren gekomen. Een van hen was Helmuth Holzheim. Hij kwam oorspronkelijk uit Golzow in de buurt van Dantzig. Zijn vrouw Caecilia Neumann kwam uit Berlijn. Aanvankelijk waren ze apart van elkaar in de Wieringermeer terecht gekomen, waar ze een tuinbouwopleiding kregen. De bedoeling was dat ze met deze kennis konden emigreren naar Australië, Palestina of Canada. Toen na de Duitse inval de Wieringermeer ontruimd moest worden, belandden ze in Deventer waar ze in de Sluisstraat woonden. Vandaar liep Helmuth elke dag naar zijn werk bij Vink en kwam dan langs het grote huis, waar hij geregeld een praatje maakte.

'Volgens afspraak'

Toen bij Sytske en Johan op 29 november hun dochter Lysbeth geboren werd, kwam Helmuth feliciteren en vertelde dat hij ook binnenkort vader zou worden. Dochter Ursula werd op 11 december in het Josephziekenhuis geboren. Ze bleven geregeld contact met elkaar houden, tot eind april 1943. Toen kreeg de familie Holzheim, net als alle andere joden, het bevel om naar Amsterdam te verhuizen. Bij het afscheid nemen zei Sytske hem dat - mochten er moeilijkheden komen - de baby bij hun altijd welkom was. Dat moment kwam ruim een jaar later, toen Caecilia en Helmuth naar Westerbork moesten.

Twee 'Drooge'-nichtjes met Lysbeth en Ursula in De Kolkhof

Op 22 mei 1943 belde vanuit Amsterdam Miep Lieftinck-Drexhage met de vraag of het goed was dat zij 'haar nichtje, dat volgens afspraak zou komen logeren' de volgende dag met de trein kwam brengen. Johan toog de volgende dag met de kinderwagen naar het station om de trein van 9.15 uur af te wachten. Daar pakte hij Ursel aan en nam haar mee naar huis. Zij kreeg in Twello de naam 'Cilia'. Zij bleek een heel gemakkelijk kindje te zijn en werd soepel opgenomen in het jonge gezin. Doordat 'de Kolkhof' wat van de weg af lag en de meeste bezoekers van de familie volkomen te vertrouwen waren, was de aanwezigheid van Cilia geen probleem. Sytske vindt het, ook nu nog, heel gewoon om dit te doen. Meer bewondering heeft ze voor de ouders van Ursel: 'Je moet je voorstellen dat je als jonge ouders de beslissing neemt om je enige kind van nog maar vijf maanden, toe te vertrouwen aan mensen die je eigenlijk nauwelijks kent'

Angstige momenten

Alles werd anders toen Johan, Sytske en de beide kinderen naar Borculo verhuisden. Johan werkte in Twello als ambtenaar op het gemeentehuis, in Borculo kon hij eerste ambtenaar van de gemeente worden. De woonomstandigheden bleken daar echter heel anders te zijn dan in Twello. In Borculo leefde het gezin veel meer tussen de mensen en bovendien hadden ze te maken met evacués, NSB-ers en meer niet te vertrouwen mensen. Ze probeerden om Cilia door te laten gaan voor een Rotterdams vluchtelingetje met Indische ouders, maar toch werden de verdenkingen te groot. 'Wat een joods typje is het toch be?' werd er wel over haar gezegd. Sytske en Johan vonden het te riskant worden en op D-day, 6 juni 1944, bracht Sytske, Cilia met de bus naar haar zus en zwager Jet en Henk Bunschoten-Stoffel in Deventer. Zij woonden met een oom en tante, naast de ouders van Sytske aan de Lagestraat.

Een tijdje later moest de hele familie daar vertrekken omdat het huis te dicht bij de spoorbrug lag, een gewild object voor bombardementen door Engelse en Amerikaanse vliegtuigen. De familie kwam, met Ursel, terecht in het jachthuis 'Oostermaat' van de familie Birnie dat in de buurt van Lettele lag. Ook hier maakten ze, door de nabijgelegen lanceerbasis voor V1's angstige momenten mee. Ze vluchtten naar een boerderij in de buurt. Ook deze werd beschoten waarbij de granaatscherven zelfs tot onder de tafel terecht kwamen waar Ursel in een wasmand in de dekking stond.

Caecilia ontzien

Na de bevrijding bleef Ursula in Deventer. Daar kwam haar vader, die net als haar moe-

der de oorlog in Westerbork overleefde, haar op de fiets ophalen. Sytske denkt dat de Holzheimers de oorlog overleefd hebben omdat Helmuth een erg harde werker was, maar waarschijnlijk vooral ook omdat de kampcommandant van Westerbork, Gemmeke, Caecilia heeft ontzien. Gemmeke kwam uit dezelfde buurt in Berlijn als Caecilia en haar familie en de families waren bekenden van elkaar.

Na de oorlog kwamen Urula en haar ouders naar Borculo en ze woonden nog meer dan een jaar bij Sytske en Johan in. Hier werd in november 1945 zusje Margaret geboren. In 1947 vertrokken ze naar Australië, waar ook al wat meer familie van hen woonde. Hier pakte Helmuth zijn oude beroep, dat van slager, weer op. Sindsdien hebben de twee families geregeld contact met elkaar onderhouden.

Sytske en Johan Drooge en Helmuth en Caecilia Holzheim in 1947 in Borculo

Kleuter Niels Kaj uit Terwolde 'herontdekte' Nobelprijswinnaar

Annemarie Geerts

Toen Hans Jessen Jerne en zijn vrouw Else Marie Jensen Lindberg met hun vijf kinderen op 25 mei 1915 in de gemeente Voorst kwamen wonen, was niet te bevroeden dat een van de kinderen, de kleine Niels Kaj, ooit een baanbrekende wetenschapper zou worden en in 1984 de Nobelprijs voor de geneeskunde zou krijgen. De Kroniek belicht daarom dit wonderlijke facet van nabije, plaatselijke geschiedenis...

Zwervend gezin

De familie Jerne - wie waren zij? Hans Jessen Jerne werd in 1877 in Denemarken geboren op het eiland Fanö. Zijn vader voer als kapitein op een koopvaardijship. Hans Jessen had na zijn middelbare schooltijd verscheidene banen in de vleesindustrie en werkte als uitvinder. Hij trouwde op 26-jarige leeftijd met de, uit een dorpje ten noorden van Esbjerg afkomstige, molenaarsdochter Else Marie Lindberg, die een paar jaar ouder was. Het echtpaar was niet erg honkvast en aan de hand van de geboorteplaatsen van hun kinderen zijn hun omzwervingen te volgen.

Hun oudste zoon Thomas Christian werd in 1905 geboren in Malmö in Zweden. Het jaar daarop werd Karen geboren in Frederiksburg, Denemarken. Else Elisabeth kwam in 1910 in Kopenhagen ter wereld en de jongste zoon Niels Kaj werd op 23 december 1911 in Londen geboren. Toen in augustus 1914 de Eerste Wereldoorlog uitbrak besloot het gezin naar Nederland te vertrekken. Vader Hans Jessen vond in Rotterdam werk in de vleesverwerkende industrie. In het neutrale Nederland vertoonde deze bedrijfstak een grote bloei als gevolg van de exportblokkades tussen de oorlogvoerende landen. De jongste dochter Emily werd op 23 november 1914 in Hoek van Holland geboren.

Niels Kaj Jerne 1915

Hoe zo naar Voorst?

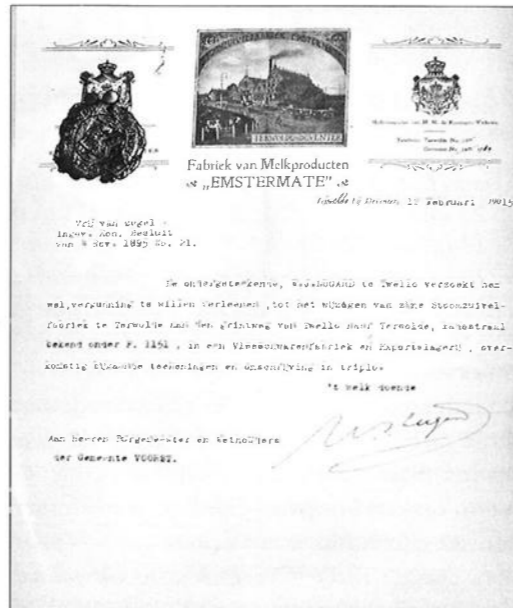
Maar hoe kwam het gezin nu in de gemeente Voorst terecht? De juiste toedracht hiervan is niet meer te achterhalen. Een grote exportslachterij in Rotterdam zou iemand gezocht hebben, die een vleeswarenfabriek kon exploiteren in het oosten van het land. Wel is duidelijk dat de directeur van de zuivelfabriek Emstermate, de heer W.J. Lugard, besloot zijn zuivelfabriek om te bouwen

tot vleesverwerkend bedrijf. Lugard was jarenlang directeur geweest van de in 1893 opgerichte zuivelfabriek 'Emstermate' aan de Twelloseweg in Terwolde. Toen de melkveehouders in de regio de coöperatieve zuivelfabriek 'de Boerenstand' oprichtten, had de melkfabriek van Lugard geen toekomst meer. Lugard besloot het te zoeken in de vleesverwerkende industrie en vroeg in februari 1915 vergunning om zijn stoomzuivelfabriek te wijzigen in een vleeswarenfabriek en exportslagerij. De vergunning werd in april 1915 verleend en in mei kwam het gezin Jerne in de gemeente Voorst aan. Men woonde korte tijd aan de Duistervoordseweg in Twello, maar vertrok al snel naar de dienstwoning van de nieuwe vleesfabriek aan de Twelloseweg in Terwolde. Lugard stapte overigens al gauw weer uit het bedrijf, want in mei 1917 was het bedrijf onderdeel van de exportslachterijen van de firma Jac. Vos uit Amersfoort. Maar toen waren de Jernes al vertrokken.

Op 6 januari 1917 verhuisde het gezin naar Assen, waar Hans Jessen werd aangesteld als directeur van Van Staay's Baconfactory. Ook in Assen bleven de Jernes niet lang, want in 1920 werd vader Jerne benoemd tot technisch adviseur en later directeur van de N.V. Rotterdamse Koel- en Vrieshuizen. Hij was een expert op het gebied van de koeltechniek en er verschenen tal van artikelen van zijn hand in de binnen- en buitenlandse vakliteratuur.

Doorbraak via internet

Maar dit artikel zou vooral gaan over Niels Kaj, het kleine jongetje dat op driejarige leeftijd in de gemeente Voorst kwam wonen en het later heel ver schopte. Het zou leuk zijn om in de archieven te ontdekken dat Niels

De gemeente Voorst geeft toestemming de zuivelfabriek Emstermate (Hofleverancier van de Koningin-Weduwe Emma) om te bouwen tot een vleesverwerkend bedrijf. (Gem. Archief Voorst)

Kaj al op de kleuterschool uitblonk, maar helaas, zulke informatie was niet voorhanden. Een verdere zoektocht naar de belevenissen van Niels Kaj en zijn familie zou mogelijk zijn in archieven en documentatiecentra, maar dat leek een wel heel lange weg. Maar ook via het internet zou nog wel informatie boven tafel te krijgen zijn over het leven van Niels Kaj, dacht ik. Dat was ook zo. Zo hebben de Jernes in Rotterdam op de Oostzeedijk gewoond, zocht mevrouw Jerne in 1922 een 'meisje' en in 1925 een 'flinke dienstbode', verloor broer Thomas Christian in 1924 met tennis en haalde Niels Kaj in juli 1928 zijn diploma aan de HBS in de Libanonstraat. Hier leek mijn zoektocht naar het leven van Niels Kaj te stranden. Maar toen stuitte ik plotseling op *'Hvilken kamp for at undslippe: En biografi om immunologen og nobelpristageren'*

'nobelpristageren Niels Kaj Jerne', een biografie van Niels Kaj Jerne geschreven door de Deense wetenschapshistoricus Thomas Söderqvist.

Maar één boek...

Hoewel mijn kennis van de Deense taal niet verder reikt dan *'skøn landskab'* en *'god-dag'*, besloot ik toch de ruim 750 pagina's dikke biografie in de bibliotheek te lenen. Er was één enkel exemplaar in Nederland beschikbaar. Ik was natuurlijk benieuwd of Terwolde genoemd zou worden en of ik meer te weten zou kunnen komen over het werk van vader Jerne. En jazeker: *Terwolde werd genoemd!* En wat ik had uitgezocht werd inderdaad in het kort genoemd. Maar het mooiste moest nog komen:

Omslag biografie Niels Kaj Jerne

'Ifølge oplysninger fra J. Lubberts, der er lokalhistoriker i Terwolde, ansøgte dog en vis W.J. Lugard i februari 1915 om at måtte omdanne sit mejeri til Vleeschwarenfabriek en Exportslagerij.'

Jan Lubberts, vrijwilliger en erelid van de OKV, kan zich nog wel herinneren dat een Deense professor een jaar of vijftien geleden, gegevens zocht over de vleeswarenfabriek van Lugard. Na de ontdekking van de biografie (er was gelukkig ook nog een verkorte versie in het Engels beschikbaar) was het verder eenvoudig om een korte schets van het leven van de Nobelprijswinnaar te geven. In interviews met zijn biograaf vertelde hij overigens dat hij nauwelijks herinneringen had aan de tijd in Terwolde. Zelf schreef hij op wat hij zich kon herinneren van de aankomst: *'Slijpsteen? Schlachterbloed, achter op de fiets van Tom?'* Na zijn eindexamen vond hij een baan bij de bananenmaatschappij Elders & Fyffes in Rotterdam. Na drie jaar besloot hij te gaan studeren en hij werd in de herfst van 1931 ingeschreven als student scheikunde aan de universiteit in Leiden. Hij werd lid van het Leids Studentencorps, maar met de studie wilde het niet erg vlotten. Hij wist niet goed wat te doen met zijn leven, wilde weg uit Nederland en besloot uiteindelijk in Denemarken geneeskunde te gaan studeren aan de Universiteit van Kopenhagen. En daar, in 1934, eindigt in feite het Nederlandse verhaal, hoewel Niels Kaj Nederland nog wel eens bezocht en zijn Nederlands zijn hele leven lang beter bleef dan zijn Deense taalgebruik.

Grillige carrière

Hij leidde een veelbewogen leven en zijn biografie leest als een roman. Hij leerde al snel zijn eerste vrouw kennen (die later onder de

naam Tjek Jerne bekend werd als schilder), stopte met zijn studie, had allerhande baantjes en kreeg een zoon en later nog een. Zijn studie pakte hij vlak voor de Tweede Wereldoorlog weer op en uiteindelijk studeerde hij in 1947 af. Toen was Tjek al overleden als gevolg van suicide. Niels had verschillende andere relaties met vrouwen, trouwde in 1964 voor de tweede keer en kreeg op latere leeftijd nog een derde zoon. In zijn wetenschappelijk leven ging het hem na zijn afstuderen voor de wind. Hij werd bekend als immunoloog en had prestigieuze banen over de hele wereld. In december 1984 ontving hij als kroon op zijn werk de (gedeelde) Nobelprijs voor de geneeskunde voor zijn theorie over het immuunsysteem en de productie van monoklonale antilichamen. In de jaren die volgden op de toekenning van de Nobelprijs trok hij zich uit het wetenschappelijke leven terug in zijn huis in Zuid-Frankrijk, waar hij op 7 oktober 1994 op 82-jarige

leeftijd overleed. De media – regionale noch plaatselijke – besteedden bij diens verscheiden aandacht aan het boeiende levensloop van ooit deze Terwoldse kleuter, evenmin aan diens opmerkelijke wetenschappelijke prestaties. Wellicht is dit artikel een gedegen herinnering aan Niels Kaj Jerne en tevens een postuum eerbetoen.

Bronnen:

- *Gem. archief Voorst. Bevolkingsregister, 1910-1930*
- *Gemeentearchief Voorst. Ambts/gemeentebestuur, binderwetvergunningen, 1914-1918*
- *Thomas Söderqvist. Hvilken kamp for at undslippe: En biografi om immunologen og nobelpristageren Niels Kaj Jerne. Kopenhagen, 1998*
- *J. Lubberts. Emstermate, de eerste zuivelfabriek te Terwolde in Kroniek, 20e jaargang (1997), nr. 4, p. 8-16*

KRONIEKPOST

● Gedeputeerde Staten van Gelderland willen zorg dragen voor de cultuurhistorie. Begin april heeft 'Arnhem' voor het behoud van oude boerderijen, kerken, forten, landgoederen en landschappen het Jaarplan-2009 vastgesteld en daarin 4,4 miljoen euro gereserveerd ter financiering van ruim 70 projecten die daarmee aan de tand des tijds ontsnappen. In de zgn. Belvoir-notitie staan alle projecten globaal beschreven. Extra aandacht gaat in 2009 uit naar het religieus erfgoed: kerken, kerkpaden en kloosters. Langs de Veluwe wordt vooral geïnvesteerd in oude landgoederen en 'klassieke' land-

schappen. Ook worden fondsen vrijgemaakt voor het behoud van o.a. het fenomeen van de 'dansende bomen', waaraan de Kroniek in het herfstnummer 2008 ruime aandacht besteedde.

● Voorzitter Evert de Jonge van de historische vereniging Ampt Epe kritiseert in een niet malse mail van 22 april de positieve recensie die in onze jongste Kroniek verscheen over de uitgave 'Onze Monumenten' in de gemeente Epe. Tegenover onze complimenten ziet hij het boek 'nog liever vandaag dan morgen in de prullenbak verdwijnen.'

Zijn klacht:

"De uitgeefster (*Fonteyn & Andersen-red.*) wist dat er op dit moment een nieuwe cultuurhistorische visie wordt geschreven en dat daarna een nieuwe Monumentennota en -inventarisatie volgt. En toch een boek uitgeven. Bovendien heeft F&A geen enkele moeite genomen de historische vereniging, het Erfgoedplatform en de gemeente Epe te betrekken in haar plannen, met als gevolg grove fouten in het boek. Zowel wij als de gemeente hebben ons gedistantieerd van de uitgave. Het is te hopen dat de uitgever iets geleerd heeft van deze werkwijze. Mocht de firma een uitgave over uw gemeente overwegen hoop ik van harte dat u vroegtijdig in de plannen wordt betrokken. Anders komt u ook net als wij tot ontdekking dat er niet veel van klopt."

Weerwoord van de uitgever:

"Onze uitgeverij beschouwt de kritiek op, en 'veroordeling' van onze uitgave als onterecht en vooral unfair. F&A heeft slagvaardig en zorgvuldig-gecontroleerd gebruik gemaakt van (mede op basis van door de gemeente verstrekte) gegevens van 2008; deze informatie bovendien door interviews en luchtfotografie geverifieerd en enkele hardnekkige dossierfouten van de gemeente mogen verbeteren. De gemeente is zelfs voor-inzage gegeven en heeft op een aantal punten correcties aangebracht, waarvoor wij onze erkentelijkheid hebben uitgesproken. Het boek bevat één fout adres, waarmee in de context mag aangetoond hoe betrouwbaar de hele uitgave mag worden beschouwd. Wij kunnen ons niet aan de indruk onttrekken, dat Ampt Epe geïrriteerd en boos is geraakt omdat zichzelf met een uitgave wilde komen en daarbij uitging van een soort alleen-recht?"

● Medio april heeft de redactie van de Kroniek zich bezonnen over naaste taken en verwachtingen. En ook vastgesteld dat strikter moet worden vastgehouden aan inleverdata van kopij en de tijdstippen waarop leden/abonnees de Kroniek in de brievenbus mogen verwachten. Voor de Kronieken-3 en -4 van dit jaar kan tot uiterlijk ('deadlines'!!) maandag 3 augustus en maandag 2 november 2009 kopij in digitale versie (bij voorkeur in Word) worden toegeleverd. Die edities verschijnen dan op 1 september en 1 december.

De redactie streeft naar behoud van een brede variëteit van artikelen, (nog) sterkere betrokkenheid bij de belangstellingsfeer van de lezers en een juiste balans tussen gedegen informatie tegenover te wijldopige beschouwingen. Suggesties, initiatieven en bijdragen ziet de redactie met genoegen tegemoet.

U kunt altijd bellen met 0571-270.244 of mailen naar meijer.ronald@kpnmail.nl

● Geschiedenis, archeologie, oudheidkunde zijn 'hot', en roepen plaatselijk en nationaal wakkere geesten op. De NPS en de VPRO hebben recent besloten hun zeven redakties die de Tijd volgen, te bundelen. Op afzienbare termijn zullen o.m. Andere Tijden, 13 in de Oorlog, Andere Tijden Sport, en de website/geschiedenis en radioprogramma OVT en het digitale kanaal Geschiedenis TV met elkaar worden verweven.

Het is voor het eerst dat een dergelijke omroepoverstijgende redactie van straks 40 'verzamelde' redakteuren/researchers wordt opgezet.

De Moeder Gods van Duistervoorde en haar gekoesterde veldkapelletje

Jan Boersma/Ronald JJ Meijer

Was het eerst en alleen Baron Van Hövell tot Westerflier die zijn hemelse belofte gestand deed – een kapelletje 'Maria ter Ere' te stichten op zijn landgoed 'het Wezeveld'. Als dank dat zijn eigendommen in de oorlog gespaard bleven? Of werd het uiterst bescheiden bedeuzele 'opgericht' door de Katholieke Actie Vrouwelijke Jeugd uit Duistervoorde, blij als men was de bittere jaren '40-'45 ongeschonden te zijn doorgelopen?

Geïntregerd door deze en aanpalende vragen is de energieke Twellose vrijwilliger Jan Boersma, verbonden aan de Stichting Land-schapsbeheer Gelderland, op zoek gegaan naar 'destijdsse getuigen', naar de mondelinge overlevering die kleur en diepte geeft aan hetgeen doorgaans in oude stukjes en kranten verdort.

Hij heeft ze gevonden, twee mensen die zich al jaren, decennia zelfs ten diepste betrokken weten bij dat simpele plekje van verstilling, zomaar in de bocht, de overloop van de Quabbenburgerweg naar de Oude Wezeveldseweg. Gies Debets (67, 'mag ik in mien eigen taoltje proat'n?) is de zegsman. En Annie Berendschot-van den Belt (80, 'ik was toen 17 en assistent-jeugdleidster bij 'de Trekvogels'...) de zegsvrouwe.

'Roomse optocht'

Scherp van geest, charmant van verschijning, herinnert zij zich bijna fotografisch de inzegening van het bouwsel, dat alleen aan de Moeder Gods één droog dak gaf; de tien tot vijftien Trekvogel-meisjes in uniform met blauwe das en ander 'Rooms' gevolg in de processie van kerk naar kapel liepen met de zeereerwaarde heer pastoor met wijwaterkwast, maar merendeels zonder hoofd-

bedekking naar het 'monumentje'.

'Het was nog in de tijd dat je nog Sacramentsprocessies had, een prachtige religieuze traditie. Protestanten zeiden dan 'Er is weer een optocht van de Roomsers, zullen we gaan kijken?' De dominee en de pastoor dronken dan weleens een glaasje bij elkaar, maar het volk was duidelijk gescheiden. Er was geen sprake van dat je als katholiek naar een dienst in de Dorpskerk zou gaan, en andersom al evenmin... De inzegening was een plechtig gebeuren. Er werd gebeden en gezongen, bloemen neergelegd. Zo'n 20 tot 30 mensen waren er bij, ook de burgemeester. Er is een oorkonde met handtekeningen in de grond gestopt, ja. De buurt onderhield het kapelletje in het begin, maar langzaam raakte het in verval.'

Beschermde status

Annie Berendschot, nog steeds actief, woont in een nieuwbouwhuis-met-tuin, pal tegenover de woning waar ze 50 jaar huiste, werkte, haar gezin zag opbloeien. Ze put uit een rijk verleden en weet nog precies hoe ze 18 jaar geleden met haar kleinzontje van drie van de fiets stapte bij het verwaarloosde kapelletje. Geen devoot Mariabeeldje meer, maar een deels gebroken 'Theresia', met vervuiling en gebroken glas

rondom. De jaren van gebrek aan piëteit mochten dan hun tol hebben geëist, ommekeer is altijd mogelijk. Annie veegde letterlijk de scherven bij elkaar, harkte de grond schoon, zorgde voor een ander, haar éigen devotiebeeld van Maria, dat vervolgens door de pastoor werd toegewijd en toog ermee naar de burgemeester om via hem en de ambtenaar belast met Monumentenzorg, zelfs een 'beschermde status' te veroveren. Sindsdien prijkt op die plek een officieel vignet, zoveel als "Dit is een historische plek, respecteer dit kapelletje!"...

Mevrouw Berendschot blijft haar eerbiedige hartstocht belijden en erover vertellen. Hoe de politie tijdens een inval bij dief van tuinornamenten de eerste, enige en echte Maria terugvond, weliswaar gehavend en voorzien van roodgeverfde nagels. Hoe een Tsjechische beeldhouwer in Deventer het beeld op kosten van de Duistervoorde parochie liefdevol restaureerde, het beeld ten slotte weer keurig zijn oorspronkelijke standplaats terugwon, zij het nu achter een roosterwerk om nieuwe roof te voorkomen. Annie houdt van het kapelletje, dat is zonneklaar. Is blij met het hernieuwd toemend bezoek, streeft naar zo'n bekend groen bordje waarop - zoals bij de landgoederen - voor elke voorbijganger de historie van de plek wordt verklaard. (De OKV en de Lions zijn er over doende!) Mede door haar toedoen is bij de gemeente voor elkaar gekregen dat het rottende houtwerk van het bouwseltje is vernieuwd, dat 'zelfs het pad er naartoe is met steenslag is verhard'. Ze ziet met een blij hart dat af en toe verse bloemen worden aangedragen, er kaarsjes worden aangestoken. En soms een stille bede wordt achtergelaten - 'Maria, zorg voor mij'...

En als er dan, naast Annie Berendschot, één is die even attent en zorgzaam is voor "Maria", haar beeltenis en haar bescheiden gedenk- en bidplaats, dan wel Gies Debets (67). Kweker van rode bessen, frambozen en pompoenen, daarnaast jager en imker. Maar bovenal bewaker in de beste zin des woords van "Maria ter Ere", de Moeder Gods van Duistervoorde. Als 'overbuurman' ziet hij veel, en speelt onbetwist een centrale rol bij de instandhouding van het kapelletje. Dat blijkt wel uit zijn verhaal en zijn documentatiemap met krantenknipsels, foto's en officiële stukken. En Gies 'proat in zien eigen taoltje' Vanzelfsprekend!

Goed rentmeesterschap

Vanaf zijn elfde heeft hij weet van dit bijzondere plekje. Het aanvankelijk houten kapje heeft hij door riet zien vervangen, en later nog twee keer. Met toestemming en op kosten van de familie Van Hövell, wier landgoed door vererving steeds kleiner is geworden; het domein waarover Gies'vader en grootvader het rentmeesterschap voerden.

'De gemeentelijke Monumentenzorg heeft me gevraagd alles in de gaten te houden. Vorig jaar is het toegangspad verhard zodat ook mensen met een rolstoel erbij kunnen komen. Vroeger liep het paadje rond en was het soms een crossbaan voor bikes en bromfietsen. We hebben één stuk laten vervallen en nou is er geen last meer.

De parochie St. Martinus heeft ook een keer wat meebetaald aan onderhoud, schilderwerk, geloof ik. En verder helpen de mensen van de Kapelgemeenschap 'het Wezeveld' af en toe met schoonmaken. Het duurt niet lang meer of moet er weer een nieuw kapje op. Dan ga ik weer met de rentmeester in gesprek. Het kapelletje hóort hier zo.

De hele buurt is erbij betrokken. Ik hoef maar een kik te geven en iedereen komt als er iets moet gebeuren, bladharken, wat zaagwerk, dat het allemaal netjes blijft.. Voor de toekomst moeten we iemand anders in de buurt hier zien warm te maken, iemand die een beetje jonger is.'

Ongehoord jatwerk

'Ik heb horen zeggen dat het eerste beeldje door een storm vernield is. In ieder geval heeft een plaatsgenoot toen een nieuw beeld gemaakt maar dat beeld, waar je een behoorlijke til aan had, werd gejat. Ik heb het aangegeven en heb hiervan een politierapport. Eerst hebben we er toen maar bloemen neergezet. Toen een familie uit De Vecht naar Denemarken emigreerde, heeft die een nieuw beeldje geschonken maar ja, dat is ook weer gejat! Ook van een andere familie heeft er weleens een beeldje gestaan.

Maar toen dat werd ondergebracht bij iemand die het zou schoonmaken, is daar ook weer wat misgegaan. Het grote, voor ons *originele* beeld is jaren later teruggevonden in Deventer, bij iemand die zulke spullen zogenaamd verzamelde. Toen we een berichtje kregen dat het beeld waarschijnlijk op het politiebureau was, zijn mijn vrouw en ik er met foto's heengegaan. En daar stond het beeld, helemaal overgeschilderd, met veel blauw en zo. Na verloop van tijd hebben we het weer teruggekregen en is het weer in het kapelletje geplaatst. Weer later is er een scherpje voorgekomen dat met een slot vast zit. Ik heb de Kapelgemeenschap ook een sleuteltje gegeven zodat ze er zelf ook bij kunnen als het moet worden schoongemaakt. Sindsdien is er goddank niks meer vernield.'

Koker opgegraven

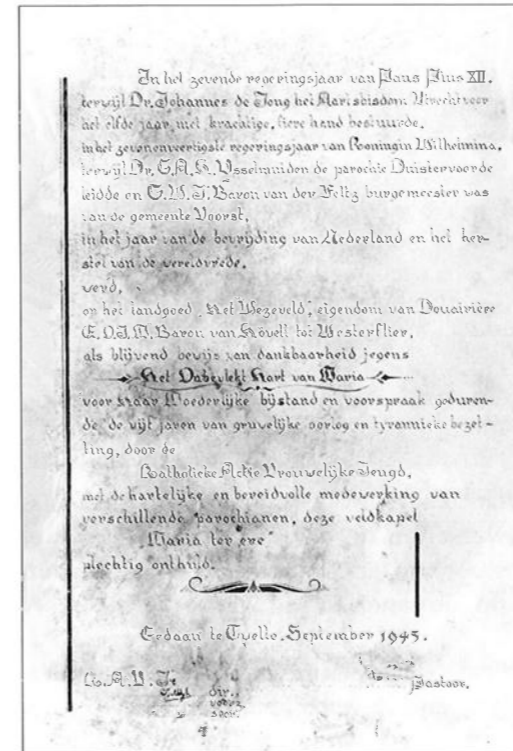
'Van mijn moeder hoorde ik dat ze bij de oprichting van het kapelletje een oorkonde in de grond hebben gestopt. In de jaren '80 werd iedereen natuurlijk nieuwsgierig wat daar op stond. We wisten dat er twee gelijke exemplaren waren gemaakt, maar we konden er niet achter komen waar dat tweede exemplaar was.

Het had gehangen in de vergaderzaal van de vrouwen van de Jeugdbeweging, in het oude patronaat. Ook na een oproep in de krant konden we er niet achter komen. En waar die koker precies in de grond zat, dat wist ook niemand meer. Nou, toen heb ik de stoute schoenen aangetrokken en iemand met een soort wichelroede laten aangeven waar hij precies zat. En 'm zelf opgegraven.

De oorkonde zat in een loden huls die hier in een Twellose fabriek gemaakt was. Achteraf was het maar goed dat we hem eruit gehaald hebben, want de huls was lek en de oorkonde flink aangetast. Op de foto die gemaakt is toen ik 'm net uit de grond had gehaald, kun je zien dat er veel wind stond want ik had de haren los op de kop staan; toen had ik ook nog iets meer dan nu.'

Al bijna 65 jaar een monument van dankbaarheid, een moment van stilte en bezinning

De oorkonde

'We hebben toen een afspraak met de gemeente gemaakt en de oorkonde overgedragen aan het gemeentelijk archief. Daar wilden ze hem heel graag hebben en is ie goed opgeknapt.

Er staan van die mooie sierlijke letters op, met hoofdletters in kleur. Zo deden ze dat vroeger. Ik heb er niet bij stilgestaan of iedereen het met de opgraving eens was en ik weet ook niet meer of ik dat toen iemand gevraagd heb, maar goed... We moesten weten wat er op die oorkonde stond en dat weten we nu. Een hoop mensen die ik het achteraf verteld heb, waren daar ook blij mee. Nu zit er een duplicaat in de grond. De loden buis is dichtgemaakt en er zit een plastic omhulsel om heen. Dus dat blijft nu wel goed'.

Steeds meer bezoekers

'Elk jaar, rond Maria Hemelvaart, is er uitgaande van de Kapelgemeenschap een kleine 'processie'. Dan wordt er wat gebeden en gezongen ter ere van de Moeder Gods. Alles is dan schoon en met zonnebloemen versierd, echt iets bijzonders. Door het jaar heen zie je er veel passanten, de mensen maken er foto's en veel wielrenners maken er even een stop. Sommigen komen er echt om te bidden, steken er een waxinelichtje aan of laten in hun blijdschap of narigheid een briefje achter. Om de zoveel tijd zet ik er een nieuwe bak water neer, zodat ze water voor de bloemetjes hebben. Ik heb ook weleens een papiertje vastgeprikt: dat we verlegen zaten om bloemvazen. Mensen zetten dan vanzelf hun overvloedige vazen neer.' 'Als ik de krant naar de burens breng, loop ik altijd even langs Maria en het doet me goed als ik er weer geweest ben. Wat de meeste indruk op me maakt is, dat er een steeds grotere belangstelling ontstaat, ik zie er steeds meer mensen naar toe gaan. De mensen gaan veel minder naar de kerk maar ze komen wél bij het kapelletje. Daar kunnen ze even hun diepe gedachten de vrije loop kunnen laten gaan. Dat spreekt mij wel het meeste aan'...

Het zijn zeker diepe gedachten die op dat plekje worden neergelegd. En verliefde zieleroselen, prijsgegeven in de hoop op hemelse vervulling? Want overvalt de toevallige beschouwer niet een lichte gêne om bij die ene rode roos dat kaartje te lezen met de tekst: 'Liefde en heimwee zijn de vleugels van mijn geest, elke dag' en aan de ommezijde: 'Ik stuur je elke dag drie kussen want ik weet hoeveel je van mij houdt'...

Herman Beekman put uit diep verleden: Oorlogsdrama bron van dankbaarheid

Jan Boersma/Ronald JJ Meijer

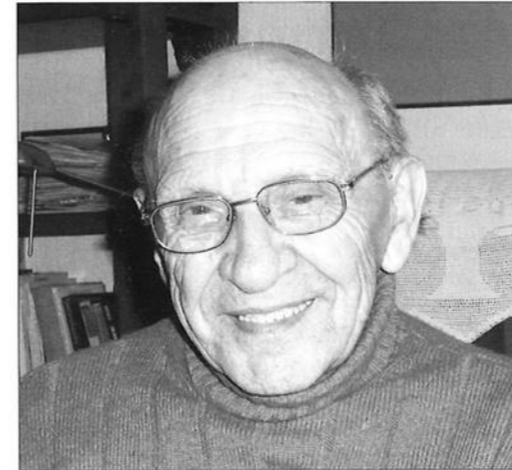
Met zijn gezegende leeftijd - royaal 90 jaar - is Herman Beekman, wellicht de laatste waarnemer van het eerste uur. Aktief op internet, omringd door subtiele conterfeitsels en schilderijen van eigen hand en palet, geruggesteund door een rijke boekenschat, is uitgerekend bij de nochtans verborgen sleutelfiguur van het voorafgaande artikel: de man die je niets hoeft te vertellen over de oorsprong van het veldkapelletje op het Wezenveld. Hij tekende het ontwerp ten slotte zelf ('natuurlijk pro Deo'), timmerde eigenbandig de eikenhouten kap van het bedoord, zag de broers Bart en Harm Horstink de stenen voet metselen en meester Anton Hafkamp het interieur opfleuren met teksten uit de litanie van de Moeder Gods. De Kroniek onthult een episode...

Idee van de clerus

Wekenlang intensief speurwerk heeft duidelijkheid geschapen: nee, het was niet Baron van Hövell tot Westerflie die (zoals de volksmond suggereerde) zijn have en goed deemoedig veilig wilde stellen onder de hoede van Maria. De baron was immers al vòòr de oorlog gestorven en met veel pracht en praal begraven. Beter gezegd, hij werd bijgezet in de adellijke grafkelder van de St. Martinusparochie. Er waren toen zelfs Haagse hoogwaardigheidsbekleders gekomen, ministers in gala-uniformen, met steken en pluimen! En al evenmin, blijkt nu pas, zijn het de leden van de katholieke meisjesvereniging geweest die met het initiatief op de 'propen kwamen, ook al konden ze nog zo aan de weg timmeren onder hun inderhaast aangenomen pseudoniem 'Katholieke Actie Vrouwelijke Jeugd', een aanduiding waartegen de Duitse bezetter niet kon optreden. Nauwkeurig systematisch onderzoek, niet in het minst aangevuurd en op tal van details verrijkt door Herman Beekman, heeft tot de wetenschap geleid dat weliswaar de Vrouwelijke Jeugd betrokken is geweest bij de feestelijke inwijding van het kapelletje,

maar dat het bouwinitiatief afkomstig is geweest van de parochiële clerus, oftewel pastoor dr. IJsselmuiden en diens rechterhand, de kapelaan Van Wijk.

Het was deze kapelaan die, kort na de capitulatie en het vertrek van de Duitse bezetters, op een avond bij Herman Beekman aanbelde. Of deze, als getalenteerd tekenaar en werkzaam bij een architectenbureau, bereid en in staat was een Mariakapelletje te ontwerpen? 'Ik heb toen iets getekend en dat heeft hij meegenomen naar de pastorie. Na overleg met de pastoor kwam hij terug en zei: "Het is goedgekeurd, maar wilt U het dan ook maken?" Ik heb vroeger timmeren geleerd, dus zei ik: "Dat wil ik wel doen..." "Mijn vader, Jan Beekman, is altijd tuinman geweest en die zei: 'Ik wil ook wel wat doen voor Maria, dan zal ik dat paadje maken.' Hij heeft heel netjes al het gras er uitgegoid en de kantjes gemaakt. Bij de Steengaasfabriek heb ik toen stukjes afval gehaald en dat paadje met die rode stenen gemaakt.. We hebben toen rietdekker Harleman gecharterd en die heeft er een hele nette rieten kap op gezet. Zo is het gegaan...'

Herman Beekman (90): Schilder, bouwkundig tekenaar, timmerman verzetsstrijder, en in dit verband vooral: bron van de gebeurtenissen rondom het Mariakapelletje

De Overval

Blijft hangen de vraag waarom de zeer- en eerwaarde heren daar en toen toch plotseling zo van devotie en initiatief vervuld raakten. Het is weer Beekman, die daarvan de oorzaak weet; informatie loslaat die kennelijk niet eerder tot het collectief bewustzijn van de Voorster bevolking is doorgedrongen. Kern van en aanleiding tot de realisering van het kapelletje is gelegen in een opeenvolging van dramatische gebeurtenissen in de bezettingstijd. Als represaille op een operatie van de Ondergrondse werden aan het einde van de oorlog tien Voorsternen door de Duitsers gearresteerd, gegijzeld en met de dood bedreigd. Als door een wonder ontkwam deze groep aan executie door het vuurpeloton.

Beekman vertelt: "Het was op het laatst van de bezetting dat Voorster mannen door de bezetters uit het Bevolkingsregister werden gelicht om gedwongen uren en uren aan een wacht te lopen rond een opslagplaats

van hooi en stro aan de Badijk. Ik was er bij en herinner me dat je uit verveling het aantal planken van zo'n barak ging tellen, ik weet het nog: 468 stuks! Iedereen was dat wachtlopen meer dan zat. Daar werd natuurlijk over gepraat met als gevolg dat de Ondergrondse in actie kwam. Op een goede dag overviel een verzetsgroep in Duits uniform het gemeentehuis en jatte het hele bevolkingsregister, zodat niemand meer kon worden opgeroepen. De opschudding was natuurlijk enorm. De Ortskommandatur aan de Kerklaan beval als represaille tien mensen te arresteren, onder wie pastoor IJsselmuiden, kapelaan Van Wijk en enkele wethouders. De groep werd vastgezet in het gemeentehuis en als de kaartenbakken niet 'sofort' terug zouden komen, dan wachtte allen de kogel."

Moedige kapelaan

De dreigementen moesten ernstig worden genomen. Want niet lang tevoren had een verzetsgroep hooi en stro in het Veilinggebouw in de fik gestoken. De Duitse wraak was gruwelijk gebleken: bij de Woeste Hoeve werden kòrt daarna acht mensen gefusileerd. Na een, twee, bijna drie dagen, op het allerlaatste moment – terwijl pastoor IJsselmuiden zijn medegevangenen op bewonderenswaardige wijze voorbereidde op de aanstaande executie – besloot de Ondergrondse het bevolkingsregister op de stoep van het stadhuis terug te bezorgen en doken de 'daders' massaal onder. De pastoor, kapelaan en een wethouder werden vrijgelaten, de resterende mannen bleven gevangen om het register weer gebruiksklaar te maken. Beekman: "Ik weet van nabij hoe het is gegaan; ik zat zelf bij de Ondergrondse maar als pure eenling, dat was

het meest veilige. Van Wijk was een moedige kerel want toen de klus geklaard was en we allemaal naar huis mochten, kwam hij een tijdje later bij me langs en zei zachtjes: 'U bestaat niet meer, want ik heb uw kaart samen met nog een aantal anderen eruit ge-gooid. U hoeft nooit meer te posten...'

Brede dankbaarheid

Het is de algemeen en individueel ervaren dankbaarheid die de drijfveer is geweest tot de totstandkoming van het Mariakapelletje en de brede formulering van de oorkonde: "...Als blijvend bewijs van dankbaarheid jegens het Onbevleete Hart van Maria, voor haar Moederlijke bijstand en voorspraak

gedurende de vijf jaren van gruwelijke oorlog en tyrannieke bezetting..."

Resteert, volledigheidshalve, de 'losse' connectie tussen de meisjesvereniging en de geestelijkheid van Duistervoorde. Eigenlijk een – in de hiërarchische verhoudingen van die tijd – voor de hand liggende: kapelaan Van Wijk was overeenkomstig diens 'rang' als vanzelfsprekend voorzitter/moderator/geestelijk leidsman van de jeugd, de meisjes niet uitgezonderd! En wat de hedendaagse 'status' van het kapelletje, vier vierkante meter, betreft – het bouwswel is evenals de grond onvervreemdbaar eigendom van Landgoed Wezeveld BV, aldus de verklaring van de rentmeester.

NIEUWE AANWINSTEN

● Aangeboden door de heer Harmsen twee interessante uitgaven, te weten: *'K mag ster-ven als 't niet waar is'* van de hand van H. van der Zweerde, alsmede van de auteur R.G. Klomp *'De paardetrans in Zutphen, Eefde en Warnsveld'*.

Mevrouw Fest-Woerts verheugde de OKV met een CD vol foto's van de ruïne Nijen-beek uit 1939.

● Wist u overigens dat de OKV een grote hoeveelheid verkoopboeken heeft? Loop gerust eens op dinsdag of woensdag bij ons binnen op de Duistervoordseweg 104.

Een leuke suggestie voor bekenden buiten de gemeente: een verjaardagskalender met foto's uit de gemeente. Of wat dacht u van het boek: *'Old Twello oavernieuw?'*

Laat uw gedachten er eens over gaan, mis-schien tot ziens - Gerard Vrieling

AGENDA

● **Donderdag 24 september, 20.00 uur** – geeft Hans Hermsen in het Dorpshuis van Voorst, Schoolstraat 14, een uitgebreid ex-posité over het *Veluws Landgericht tussen 1411 en 1811*, een ongetwijfeld boeiende geschiedenis. De zaal is al om 19.30 open.

● **Donderdag 26 november, 20.00 uur** – In centrum 'de Pompe' te Wilp, Dorpsstraat 41, spreekt Gerard van Zijl over *Landbui-zen in de gemeente Voorst*. Ook hier kan men al om half acht terecht.

De Algemene Ledenvergadering

Verslag van de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering op donderdag 23 april 2009 gehouden in Brasserie-restaurant Korderijnk te Twello. De vergadering werd bijgewoond door 65 personen. Voorzitter Bert van de Zedde verwelkomt de leden en toont zich ver-heugd over de opkomst. Daarna vraagt bij een moment van stilte om de overleden leden te herdenken onder wie erelid Herman ten Hove uit Voorst, die zich vele jaren met hart en ziel heeft ingezet voor de vereniging.

Het jaar 2008 was een bijzonder jaar. In het 2e kwartaal werd ons de huur opgezegd en moesten we onze accommodatie aan de Stationsstraat verlaten. Vanaf oktober zijn we, heel modern, 'anti-kraak' gehuisvest; het 'stoffige imago' is daarmee wel achterhaald! Helaas is deze accommodatie veel te krap. Er zijn veel andere mogelijkheden bekeken maar de panden waren meestal te duur. Er zijn wel nieuwe hoopgevende gesprekken gaande maar daarover kan op dit moment nog niets worden meegedeeld.

Sponsoring: Nieuwe sponsor voor dit jaar is de RABO-bank.

Deelnemers aan de Bingo-Sponsor Loterij kunnen de OKV als favoriete vereniging aangeven. Bij een volle spaarkaart van Jan de Croon-tankstations kan men een zg. DCO-clubzegel verkrijgen die ingeleverd kan worden bij de penningmeester, die deze vervolgens weer kan verzilveren bij fa. Jan de Croon. De voorzitter roept de leden op zoveel mogelijk hieraan mee te werken. Er zijn toch wel zorgen over de stijgende kosten. Het bestuur verwacht dat voor 2010 de contributie verhoogd zal moeten worden met 15 à 20%.

De statuten: deze zijn in 1979 opgesteld toen de vereniging nog niet zo groot was als nu en zijn aan modernisering toe. Dit heeft o.a. ook te maken met de mogelijkheid om schenkingen belastingvrij in ontvangst te

kunnen nemen. Inmiddels is de notaris bezig aan een voorstel tot herziening. De leden dienen hun goedkeuring te geven aan wijziging van de statuten. Hierop komt het bestuur terug.

De 'Kroniek' krijgt van lieverlee een ander gezicht gekregen. Om vast te stellen wat de leden van de nieuwe uitvoering vinden is er een vragenformulier gemaakt en de voorzitter vraagt om invulling hiervan. Vanavond is er gelegenheid om met korting in te schrijven op dit boek. De winst komt ten goede aan de OKV. De officiële verkoopprijs is € 24,95, vanavond bij voorintekening kost het boek € 21,50 en het is vanaf 13 mei af te halen op het kantoor Duistervoordseweg 104, Twello tijdens openingsuren, uitsluitend tegen contante betaling.

Verslag jaarvergadering 23 april 2008

- Zonder opmerkingen goedgekeurd.

Jaarverslag 2008 - Zonder opmerkingen goedgekeurd.

Financieel jaarverslag 2008

De jaarrekening van 2008 ziet er anders uit dan in voorgaande jaren. De penningmeester a.i. voorzitter Bert van de Zedde, heeft een vrij uitgebreid overzicht gemaakt en geeft een toelichting op het binnenblad. Helaas bleek de ledenadministratie nog steeds niet in orde te zijn, een frustrerende zaak voor het bestuur die diverse opmerkin-

gen van leden moest incasseren. De voorzitter beseft dat tijdens de vergadering de tijd te kort is om het verslag goed te lezen. De leden hebben geen vragen of opmerkingen over het verslag. De voorzitter dankt de leden voor hun vertrouwen.

Verslag kascommissie

Het laatste blad van de jaarrekening bevat het verslag van de kascommissie, de heren E.J. Aalpoel en J.H. Lutje Beerenbroek. Dhr. Lutje Beerenbroek geeft nog een mondelinge toelichting: Het aanbod van de penningmeester, dhr. J. Muller, om aan te blijven tot er een opvolger is gevonden is in goed vertrouwen aanvaard. Helaas zijn een aantal zaken niet goed gegaan. De kascommissie had toch een aantal kritische opmerkingen m.n. met betrekking tot de ledenadministratie. De kascommissie stelt de vergadering voor de penningmeester a.i. en het bestuur te dechargeren voor het gevoerde beleid in 2008. De leden gaan met applaus akkoord. De voorzitter dankt de kascommissie voor hun werkzaamheden en de leden voor hun vertrouwen. Vervolgens stelt hij voor de heren Aalpoel en Lutje Beerenbroek opnieuw te benoemen voor de controle over het komende jaar. De vergadering gaat met dit voorstel akkoord.

Begroting 2009

Om meer helderheid te krijgen over de te verwachten kosten heeft het bestuur aan de werkgroepen gevraagd een overzicht te maken van de behoefte aan middelen en dit is in de begroting verwerkt. Het 1e kwartaal van 2009 is afgesloten met een batig

saldo van € 6.500,- Er wordt gevraagd naar het grote verschil in het contributiebedrag 2007-2008. De voorzitter antwoordt dat de boeken ieder jaar worden afgesloten en er dus geen overloop bestaat naar het volgende jaar. De iets hogere begroting voor 2009 duidt op een hopelijke stijging van het ledenaantal en de leden worden verzocht actief te werven. Voorts wordt door een der aanwezigen geconstateerd dat de verkoop van het boek 'Old Twello Oavernieuw' wat langzamer lijkt te lopen en vraagt of dat nog negatieve gevolgen heeft. De voorzitter geeft aan dat er een zodanige regeling is getroffen dat we hiermee geen risico lopen; ieder verkocht boek levert een positieve bijdrage op. Het verschil op de begroting heeft te maken met het niet tijdig uitleveren van een aantal boeken. De begroting wordt door de leden goedgekeurd.

Bestuurssamenstelling

Het aantal bestuursleden krimpt, er is helaas nog steeds geen nieuwe penningmeester gevonden. De voorzitter roept op tot aanmelding. Een aantal maanden geleden gaf mw. Willemien Hartmans te kennen na 8 jaar de bestuursfunctie te hebben bekleed te willen aftreden en zich niet herkiesbaar te stellen. Zij heeft haar taak als een echte beheerder van het cultureel erfgoed met verve vervuld. De voorzitter geeft een kort overzicht van haar overige activiteiten die allemaal met cultuurhistorie te maken hebben, o.a. de Stichting IJsselhoeven waarvan zij voorzitter is, de zoektocht naar oude appelrassen, maar ook haar mooie landschapsschilderijen. Als bestuurder neemt zij

nu afscheid, maar zij zal nog wel als vrijwilliger verbonden blijven aan de werkgroep 'Beleid en vrijwilligers'. Het bestuur dankt haar voor de geweldige samenwerking en wenst haar alle goeds met haar man, kinderen en kleinkinderen. Als blijk van waardering wordt haar, naast een boeket bloemen, een ingelijste foto van 'De Blankemate' - in schitterende wintertooi - overhandigd, gemaakt door bestuurslid Gerard van Zijl. Mw. Hartmans zegt in haar dankwoord blij te zijn dat zij haar functie bij de OKV een aantal jaren heeft vervuld. Onder beide voorzitters, Jan Oolman en Bert van de Zedde, werd er over het algemeen prima vergaderd. Bovendien heeft zij op deze manier veel mensen leren kennen nadat zij in Nijbroek waren komen wonen.

De voorzitter geeft aan dat we nu twee bestuursleden missen. Aanmelding was mogelijk tot vanavond en kort voor de vergadering meldde zich een kandidaat: dhr. Ronald Meijer. Hij is al enige tijd werkzaam als eindredacteur van de 'Kroniek'. Namens het bestuur wordt dhr. Meijer voorgedragen aan de leden, die met applaus hun instemming betuigen. Er volgt een korte introductie: Ronald Meijer is journalist en woont sinds 1999 in Twello. Hij schrijft o.a. een boekenrubriek in het Voorster Nieuws.

'Even tussendoor...'

Serviceclub 'Lions' presenteert: een informatiebord voor de OKV om voor het publiek duidelijk zichtbaar te maken waar de bezoekersruimte nu gevestigd is. De president van de Lions/Voorst, dhr. Henk Buunk, vermeldt in zijn speech de reeds historisch

te noemen samenwerking tussen OKV en Lions en doelt daarmee op o.a. het landgoederenproject. Er zijn ongeveer 40 objecten in de gemeente Voorst waarbij de Lions informatieborden heeft geplaatst. De tekst hiervoor werd in samenwerking met de OKV opgesteld. Het was duidelijk dat ook de OKV een bord nodig had en dat werd door dhr. Lutje Beerenbroek verzorgd onder het motto 'een bord voor een bord'. Een mooi verplaatsbaar en niet te zwaar bord, zonder tekst - daar moet de OKV zelf maar voor zorgen! De opdruk zal worden geregeld via dhr. Ebbers in Teuge. 'Een aardig intermezzo - dat moeten we vaker doen', aldus de voorzitter. Het bord wordt in dank aanvaard!

Rondvraag

De leden hebben geen vragen. De voorzitter wijst nog even op het vragenformulier over de Kroniek en het inschrijfformulier voor het boek 'Boerderijnamen in de gemeente Voorst'. De Stichting IJssellinie geeft na de pauze een fraaie presentatie van foto- en filmbeelden over de geschiedenis van de verdedigingswerken uit de 'koude oorlog' in de jaren '50. De heren Hans de Bruin, Theo Schuler en Paul Koerselman, gidsen bij de IJssellinie, geven een overzicht van het waarom, hoe, wie en waar in strikt geheim gebouwd werd. Pas in 1990 is deze geheimhouding opgeheven. De Stichting beheert de resten van het vroegere militaire verdedigingswerk, dat nu als toeristische attractie te bezoeken is.

30 april 2009 / Martha Roos, secretaris

Middeleeuwse boerderij ontdekt: twee putten, sporen en scherven

Herman Lubberding

De bloeiende Archeologische Werkgemeenschap in Nederland (AWN) bestaat uit 24 regio's. Regio-18 omvat het gebied van Zuid-Salland, de IJsselstreek en Oost-Veluwe. De werkzaamheden beslaan daarmee de gronden in en om Apeldoorn, Deventer en Zutphen. In 'de Hunnepers', het periodiek van deze regio, deed amateur-onderzoeker Herman Lubberding in december 2008 verslag van een noodopgraving, vernoemd als Holthuisbof – naar het appartementencomplex te bouwen op een vroeger sportterrein. De gegevens stammen uit de zomer van dat jaar, toen de firma Nikkels daar een 60 centimeter diepe bouwput sloeg.

AWN-medewerker Frits ten Bosch ontdekte toen in het zuidwestelijk deel van de bouwput een concentratie grondsporen, die duiden op vroegere bewoning. Nadat hij de sporen had geschaafd, gecoupeerd en gefotografeerd, stond vast dat een aantal van deze sporen een rij paalgaten uit de 11e of 12e eeuw vormde. Hij stelde onmiddellijk de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuur-

landschap en Monumenten (RACM), alsook de gemeente Voorst, en de firma Nikkels op de hoogte. Dat resulteerde in een door hem en andere AWN-ers uitgevoerde noodopgraving. Het is niet uitgesloten dat veel sporen verloren zijn gegaan, doordat de bouwput 20 cm in het 'leesbare' vlak was gegraven.

Voorafgaand aan de opgraving van de bouwput waren weliswaar door het Groningse,

Royaal zicht op vorm en inhoud van de hutkom

Sporen van banden waarmee de putdelen aan elkaar gesnoerd waren

in archeologisch graaf- en onderzoekswerk gespecialiseerde bedrijf Archaeological Research & Consultancy bv proefboringen verricht. Maar die gaven onvoldoende reden tot vervolgonderzoek. Daarom verleende de gemeente Voorst vergunning voor de bouw van het appartementencomplex. Na toestemming van de RACM en de projectontwikkelaar is het deel van de bouwput waar grondsporen werden aangetroffen geschaafd en ingemeten. Zijn vervolgens de grondsporen gefotografeerd, gecoupeerd en de mobiele vondsten verzameld. Het onderzoek wordt nu uitgesplitst naar drie segmenten te weten: paalsporen, de hutkom en waterputten.

Paalsporen

Negen paalsporen op een rij, op onderling gelijke afstand en bijna even diep ingegraven, doen vermoeden dat hier sprake is

van de noordwand van een zgn. Gasselte B-boerderij (12e eeuw). Deze periode komt ook overeen met het schervenmateriaal dat in de grondsporen is aangetroffen. De zuidelijke tegenhanger van de wand is niet gevonden. Daarom is met goedvinden van de projectontwikkelaar de bouwput plaatselijk vier meter verbreed om de mogelijke zuidwand te vinden. De sporen in deze sleuf geven echter te weinig aanknopingspunten om er zeker van te zijn dat inderdaad sprake is van een boerderijplattegrond uit de 12e eeuw.... Bestudering van de gegevens door professionele archeologen verschaft misschien meer duidelijkheid.

De hutkom

Ten westen van de palenrij ligt een fraai bewaard gebleven plattegrond van een hutkom (3.5 x 2.2 meter). Paal- en wandsporen zijn goed herkenbaar. In de ingraving/opvulling van deze hutkom is meer dan vier kilo aardewerkscherven uit de 11e en 12e eeuw verzameld. Houtskool en grijs (verbrand) zand tonen aan dat de hut destijds door brand is verwoest.

Waterputten

Iets ten noorden van de palenrij zijn diepe sporen gecoupeerd die leiden naar een waterput waarvan de bovenkant ongeveer 1.20 m onder het opgravingsvlak lag. Met hulp van een mobiele kraan van de gemeente Voorst, is het spoor verder uitgegraven en de put geborgen. De put bestond uit delen van een uitgeholde, eiken boomstam waarvan het gedeelte onder de grondwaterspiegel bewaard is gebleven. Dit restant was twee meter hoog, had een ovale vorm (85 x 65 cm binnenwerks) en een wanddikte van bijna 11 cm. Een monster daarvan is

'boomtijdkundig' onderzocht door BAAC en bekostigd door ARC. De kapdatum van de eik is vastgesteld op najaar 1064 of winter 1064/1065. Verwant pollenonderzoek door AWN-lid Ben Teulen toonde aan dat in de naaste omgeving veel riet, grassen en brandnetels voorkwamen.

De put is in zijn geheel gelicht en schoongemaakt. Op delen waar de schors nog aanwezig was, waren de afdrukken van (tenen?) banden zichtbaar waarmee de delen aan elkaar waren gesnoerd. Ook enkele geboorde gaten om de delen aan elkaar te klemmen waren nog aanwezig. De zware boomstam was aan de onderzijde van buiten naar binnen over een lengte van 28 cm aangepunt. Bij het uitgraven van deze waterput kwam iets noordelijker nog een tweede exemplaar tevoorschijn, die minder diep was ingegraven. De onderkant ervan reikte tot 2.10 m

onder het opgravingsvlak, tegen de eerste op 3.20 m. Van deze put was geen schors bewaard gebleven en het buitenste spintehout was iets beschadigd. De vermoedelijke kapdatum ligt tussen 1095 en 1103. De geborgen putdelen hadden een lengte variërend van 1.60 tot 1.45 m, de binnenomtrek was 1.20 m met een wanddikte van 13 cm. In tegenstelling tot zijn iets oudere noordelijke tegenhanger was deze put zowel aan de binnen-als de buitenzijde bekapt tot 90 cm vanaf de onderkant. De putdelen van de eik (doorsnee 1.46m !) zijn opgeslagen op de gemeentewerf in Twello en worden misschien nog eens ergens tentoongesteld.

Geïnteresseerden kunnen het volledig verslag met tekeningen en foto's, na afspraak, inzien op ons depot in Deventer.

Imposante delen van de eiken beschoeiing van de gevonden waterput

Vroege veldnamen verraden veel van Voorster land en volk

Dirk Otten

Een familienaam, een naam van een boerderij, ja die zijn duidelijk. Aanwijsbaar, concreet, meestal stabiel in de tijd. Maar veldnamen? Een veldnaam is veel minder duidelijk, want tegelijkertijd veel meer dan de naam van een veld. Daarvan was men zich heel goed bewust toen in 1946 begonnen werd aan een groots opgezet onderzoek naar de veldnamen in Nederland. Het Dialecten-bureau in Amsterdam stuurde een vragenlijst rond die was opgesteld door de bekende taalgeleerde Moritz Schönfeld. De vragenlijst vroeg niet om 'veldnamen' te noteren, maar namen van: stukken grond, landerijen, weiden, akkers, beiden, venen, moerassen, boogten, laagten, aangewassen gronden, zandbanken en natuurlijk ook van velden.

Schönfeld verwerkte de resultaten tot het boek 'Veldnamen in Nederland' (1949), tot op heden een standaardwerk. Men heeft wel pogingen gedaan om het vage begrip 'veldnamen' te vervangen door bijvoorbeeld 'landschapsnamen' of 'terreinnamen,' maar die begrippen burgerden niet in. Om grip te krijgen op de tienduizenden veldnamen moest er een ordening in worden aangebracht. Schönfeld verwierp een indeling in cultuur- en natuurnamen, omdat er in ons land nauwelijks nog natuurlijk landschap te bekennen valt. Hij koos voor een indeling van de veldnamen in groepen, en wel op grond van de naamgeving. Wat was destijds de reden of aanleiding om aan een terrein of perceel grond juist die ene naam te geven?

Rijke verscheidenheid

Het lukte hem de Nederlandse veldnamen onder te brengen in 14 groepen. Zijn boek kreeg dan ook, na een uitvoerige inleiding, 14 hoofdstukken, telkens beginnend met 'Benoeming naar ...'. Hieronder die verscheidenheid, steeds aangevuld met vier veldnamen uit de gemeente Voorst als voorbeeld.

1. Benoeming naar het verschil in hoog en laag; Bergkampje, Delle, Heuvelweide, Lage Einde.
2. Benoeming naar de gesteldheid van de bodem, vruchtbaarheid en grondsoort; Boterweide, Droge Weide, Magere Land, Zandhoek.
3. Benoeming naar de begroeiing; Biezenkamp, Distelweerd, Doorngat, Twijgweerd.
4. Benoeming naar het gebruik van de grond; Braakakker, Hooibrinkje, Reuvekamp (reuve = raap), Weitakker (weit = tarwe).
5. Benoeming naar de dieren die er huizen; Hazenveld, Hommelkampje, Mussenakker, Vossenland.
6. Benoeming naar de dieren die er graasden; Bollekampje, Ganzenweide, Koemate, Ossenkamp.
7. Benoeming naar de grootte; Dertienmorgen (een morgen is ong. 0.86 ha), Vierakkers, Zesmorgen, Zeventien Hoeven (een hoeve is 16 morgen).
8. Benoeming naar de vorm; Bijlekamp, Breestuk, Korte Voren, Smalle Akker.
9. Benoeming naar de ligging; Binnenkamp, Buitenweerd, Middenkamp, Overenk.

10. Benoeming naar de afsluiting, omheining, grensteken; Reehagen (ree(n) = grens), Slagboomweide, Stakenkamp, Vreekamp (vree = afrastering).

11. Benoeming naar water; Kolkenkamp, Paddegat, Vlessenkamp (vles = meertje), Vliertenkamp.

12. Benoeming naar een weg, dijk, brug, sluis; Brugmate, Dijkkamp, Sluizenkamp, Zielsbos (ziel = sluis).

13. Benoeming naar een bouwsel; Molensuk, Schotkamp (schot = schuur), Schuurkamp, Spijkerkamp (spijker = versterkte woning).

14. Benoeming naar de bezitter of gebruiker; Armenbos, Bagijnenland, Bentinckswaerd, Domineeskampje.

Verpondingskohieren

Wanneer men zich bij het verzamelen en ordenen van Nederlandse veldnamen had beperkt tot de namen die in de jaren '40 van de vorige eeuw nog bekend waren, zou men slechts een klein deel hebben bijgebracht van de vele honderdduizenden namen die Nederland ooit rijk is geweest. Door herverkavelingen, de aanleg van allerlei terreinen, nieuwbouw enzovoorts waren ook al in 1946 veel namen niet meer in gebruik.

De veldnamen die toen al, en nu nog veel meer, in vergetelheid waren geraakt zijn echter in het verleden geregistreerd in allerlei documenten. Zo hebben kloosters registers van hun onroerende goederen aangelegd, waarin de stukken grond soms met name werden opgetekend. En toen midden 17e eeuw een nieuwe, en meer correcte belasting op onroerende goederen werd ingevoerd, legde men registers aan waarin de goederen onder de toen in gebruik

zijnde namen werden geregistreerd. Die registers zijn bekend geworden onder de naam Verpondingskohieren.

Al vanaf ongeveer 1300 werden in rekeningen, registers, protocollen en oorkonden namen van landerijen vastgelegd. Daarvóór is het aantal vermeldingen incidenteel en schaars. Het zijn vooral de vroege veldnamen die informatie verschaffen over onder meer de geschiedenis van het landschap, de plekken waar bewoning moet zijn geweest, het gebruik van de grond, de plantenwereld et cetera.

Opvallende tweedeling

Een vervolg op het boek 'Veldnamen in Voorst' dat in 2006 verscheen was een onderzoek naar de vroegste veldnamen, de namen die al vóór het jaar 1500 in deze gemeente zijn ontstaan. Omdat in Voorst in die periode meer percelen grond en terreinen een naam kregen dan in enig andere Veluwe gemeente, bood dit een unieke kans om meer aan de weet te komen over vroege veldnamen en over mogelijke ontwikkelingen die er in de vroege naamgeving waren. De resultaten van dat onderzoek leidden tot een publicatie die de titel kreeg 'Vroege veldnamen in Voorst' en de ondertitel 'Analyse van de naamgeving in de periode 770-1500.' Het artikel verscheen in de 35e jaargang van het tijdschrift 'Naamkunde'. Van deze bijdrage volgt nu een korte samenvatting.

In de naamgeving van vóór 1500 hebben zich enkele opmerkelijke ontwikkelingen voorgedaan.

Wat bij de vroege naamgeving in Voorst het eerst opviel was, dat er een duidelijke tweedeling is. De namen van vóór 1400 onderscheiden zich van de namen die in de eeuw

De boerderij De Hof te Rijssen aan de Heegsestraat werd genoemd naar het gebied 'de Rijssen', dat al in 1367 werd geregistreerd. Het was een met rijshout begroeid terrein.

daarna werden gegeven. De namen van de eerste groep hadden betrekking op grote landschappelijke eenheden: bossen, gebieden en terreinen die nog geen duidelijke begrenzingen hadden. De namen die in de periode 1400-1500 ontstonden hadden betrekking op grote en ook wat kleinere percelen die op enigerlei wijze waren begrensd of afgebakend.

Loo, laar en marken

Eerst iets over vroege bosnamen. De bekendste en vroegste bosnaam is het in 893 geregistreerde Vuorst, een naam die op den duur overging op de nederzetting die daar ontstond: Voorst. De betekenis van het Oudnederlandse vorst was 'bos dat aan

het algemeen gebruik is onttrokken,' bijvoorbeeld als jachtgebied voor de landheer. Nog twee andere, huidige plaatsnamen in de gemeente Voorst zijn van oorsprong ook bosnamen, namelijk Twello en Gietelo. Een loo was een wat hoger, meestal op zandgrond gelegen bos. De huidige boerderijnaam Bargel (Voordersteeg) ontstond ook uit een bosnaam (Borglo). Vaker dan van loo werd bij de vroege naamgeving van bossen gebruik gemaakt van de 'soortnaam' (in de vakttaal appellatief genoemd) laar (negen keer). Een laar was een intensief benut bos, bijvoorbeeld voor beweiding. Eén van deze laar-namen die vóór 1400 ontstond, en nu nog bekend is, is Hartelaar.

Niet minder dan twaalf gebieden woeste

grond kregen vóór 1400 een naam die met het appellatief mark werden samengesteld. Een mark was aanvankelijk niet meer dan het areaal woeste grond dat hoorde bij een nederzetting, hof of buurschap, waarnaar de marken dan ook werden genoemd, bijvoorbeeld Appenermark, Hundermark, Veldwijkermark en Woldermark (Wold is de oorspronkelijke naam van Terwolde). Met een mark werd op den duur het geheel van nederzetting plus woeste grond bedoeld. Dit verklaart, waarom de onontgonnen gebieden vóór 1400 nog niet als veld werden gekwalificeerd.

Nieuwe namen nodig

Maar in de periode 1400-1500 ontstonden namen als Hogevelt, Leusveld, Molenveld

en nog zes andere veld-namen. De talrijkste groep van vroege namen wordt gevormd door de benamingen van de plekken waar boerderijen werden gesticht. Die plekken in het nog nagenoeg onontgonnen landschap werden 'hofsteden' genoemd, en waren dus veldnamen. Later werd met hofstede ook de boerderij zelf bedoeld. Van deze hofstedenamen zijn er verscheidene tot op heden bekend en in gebruik gebleven, bijvoorbeeld Basselt, Bremt, Dernhorst, Hazelt, Holt en Slijk. De betekenis en herkomst van deze en andere boerderijnamen wordt verklaard in het boek 'Boerderijnamen in Voorst.'

Samenvattend kan over de naamgeving van vóór 1400 worden gezegd, dat de naamgevers hebben gedacht vanuit de positie dat

Sinds 1769 aan de Oude Wezeveldseweg 4 in Twello, het boerderijtje 'de Cremerij' vernoemd naar de familie Cremer, natuurlijk voorkomend op de kaart van 1832

de woeste gronden nog (verder) moesten worden ontgonnen. Men had nog geen namen nodig om de weinige in cultuur gebrachte percelen van elkaar te kunnen onderscheiden. De grote gebieden en terreinen die men benoemde waren nog niet duidelijk begrensd of afgebakend. De in oppervlakte kleine plekken die men wel voorzag van een naam waren de plekken waar men een boerderij stichtte.

Na 1400 veranderde de naamgeving drastisch. Men ging nu denken vanuit de al verworven percelen cultuurgrond en had namen nodig om het toenemend aantal nieuwe percelen grond door middel van namen van elkaar te onderscheiden. Daarvoor had men heel andere 'soortnamen' nodig. Voor de naamgeving van de wat grotere, begrensde stukken land ging men bij de naamgeving gebruik maken van de appellatieven enk, hoeve, goor, mars, veld en weerd. Voor de kleinere percelen de 'soortnamen' akker, brink, kamp, land, maat en weide. De enk was het akkercomplex bij een hof, buurschap of nederzetting. Tussen 1400 en 1500 werden zes enk-namen geregistreerd, o.a. Hunderenk en Twellerenk.

Forse ontginningen

Veelzeggend is dat er in de 15e eeuw een kleine explosie van hoeve-namen was. Een hoeve was oorspronkelijk uitsluitend een oppervlaktemaat, een afgebakende ontginningseenheid van 16 morgen, dus ruim 13 hectare. Dat was destijds de oppervlakte land die men minimaal nodig had voor een renderend boerenbedrijf. Van de 20 hoeve-namen die in deze eeuw werden gegeven zijn tegenwoordig bijvoorbeeld nog de Borninkhoeve, Holthoeve en Voetshoeve

bekend. De 15e eeuw was in Voorst dus de eeuw van grote ontginningsactiviteiten, er werd systematisch en op grotere schaal ontgonnen. Het begrip hoeve kreeg op den duur vooral de betekenis 'boerderij.'

Over de gehele gemeente verspreid lagen drassige terreinen die men vaker een goor dan een broek noemde. Verscheidene kerren hadden een eigen goor; acht van deze goren werden onder een vaste naam geregistreerd, o.a. Diepengoor, Veldwijkergoor en Zwarte Goor.

De kwalificatie broek kwam in Voorst veel minder vaak voor dan in andere Veluwe gemeenten, waar bijna elke woonkern of buurschap een eigen broek had.

Tot de nieuwe benamingen van wat grotere stukken grond behoorden ook de in totaal zeven namen die werden samengesteld met weerd (aan water gelegen land), bijvoorbeeld Molenweerd en Nijenbekerweerd. Het appellatief mars (drassig weiland) werd toen nog weinig gebruikt.

Bij de benoeming van de wat kleinere percelen werd verreweg het meest gebruik gemaakt van de appellatieven maat (= hooiweide, 21 keer) en kamp (16 keer). Bekende namen werden Blankemaat, Dijkmaat, Papenmaat (bezit van de geestelijkheid), Hoge Kamp, Kerkenkamp en Reuvekamp. Maar samenstellingen met akker waren nog schaars (3 keer). Uit het gebruik van de verschillende appellatieven blijkt duidelijk dat veel meer stukken grasland een nieuwe naam kregen dan percelen bouwland.

Verder waren er nog enkele tientallen nieuwe namen van hofsteden, die vervolgens op de boerderij zelf overgingen, bijvoorbeeld Beukelaar, Dijkseinde, Kranenkamp, Leusbos en Zand.

Van grafheuvel naar dodenakker, begraafplaatsen en kerkhoven (1)

Jan Lubberts

Voor de ene mens een dorre plek, de finishplek van het leven. Voor een ander een dierbaar berinneringsoord om lieve woorden te horen ruisen. Weer anderen zien een tuin vol paradijselijke beloften, denken aan verlossing en eeuwig bestaan – de begraafplaats, het kerkhof roept zoveel beelden op... De gemeente Voorst kent een groot aantal plaatsen waar mensen te ruste zijn en worden gelegd. Hier het eerste deel van een historische, tevens aktuele rondblik.

In de eeuwen voor, en kort na onze jaartelling werden de overledenen veelal ter aarde besteld in grafheuvels en urnenvelden. Deze plekken lagen bijna altijd buiten het directe woongebied. De mensen beschouwden de doden in het algemeen als 'onrein'. De rituelen rond de dode richtten zich op het idee de kwade geesten te verjagen. Deze beleving van scheiding tussen leven en dood hield stand tot de komst van het christendom. Met de verbreiding van dat geloof verdween al spoedig de weerzin tegen de nabijheid van de doden.

De Kerk schreef het begraven als verplichting voor. Overledenen mochten niet langer worden verbrand, hun as mocht niet meer

Grafheuvel, daterend ca. 2000 v. Chr., in de omgeving van de Watergatstraat te Voorst.

worden bijgezet. Doden moesten begraven worden op eigen, christelijke dodenakkers. Als begraafplaats kwam het kerkgebouw en zijn directe omgeving centraal te staan. Kerken en kerkhoven nestelden zich in steden en dorpen. De kerk centraal gepositioneerd, het kerkhof er omheen.

'Duivelsrooster'

Zo ontwikkelde zich dat ook in de vijf kerkdorpen van de gemeente Voorst: een traditie van begraven die lang, tot in de 19e eeuw zou voortduren. Het kerkhof was meestal omheind om de scheiding tussen gewijde grond en de buitenwereld te markeren. In het toegangshek naar het kerkhof lag een rooster, een 'duivelsrooster', zodat de duivel met zijn bokkenpoten niet op het kerkhof kon komen. Dit gold natuurlijk ook voor loslopende varkens en andere dieren. Vaak werd het kerkhof 's nachts verlicht door een zogeheten doden- of kerkhoflantaarn. Enerzijds diende zo'n lamp als verlichting uit eerbied voor de daar rustende doden, aan de andere kant was het licht ook bestemd om zowel dolende zielen, duivels als landlopers te weren.

De kerk zelf werd trouwens ook begraafplaats, maar dan wel alleen voor de bevoorrechte standen. Eerstens dus voor de hoge

De ommuurde begraafplaats rond de kerk van Wilp naar een tekening van Cornelis Pronk

geestelijkheid en vorsten. En dan het liefst zo dicht mogelijk bij de meest heilige plek in de kerk. Dat wil zeggen: achter het altaar waarin de relikven van martelaren en andere heiligen werden bewaard. In de dorpskerken van de gemeente Voorst had men, evenals elders, een bepaalde rangorde van begraven. Hierbij speelde geld en aanzien de belangrijkste rol. Na de Hervorming, toen alles wat te maken had met het katholieke geloof uit het koor was verwijderd, ontstond de gelegenheid om ook in dit deel van de kerk de doden te ruste te leggen. In het koor werd de adel begraven, vervolgens de dominee voor diens preekstoel, in het schip de welgestelden, boeren en burgers, en voor de ingang de koster-schoolmeester. De duurste plaatsen

waren in het koordeel, hoe verder hiervan verwijderd des te goedkoper. Buiten de kerk, op het kerkhof, betaalde men het minst of niets wanneer men 'van de armenkas' werd begraven. Zo werd het begraven in en om de kerk een belangrijke inkomstenbron. Deze inkomstenbron bracht ook belangrijke nadelen met zich mee. Op de eerste plaats kon voor het kerkmeubilair geen vaste opstelling worden gekozen, want: wie moest wanneer en waar precies worden begraven? Daarnaast kreeg men te maken - vooral op warme dagen - met zeer onaangename posthume geuren; hiervan is de uitdrukking 'rijke stinkerds' in ons taalgebruik overgeleverd. Hygiëne gold voor veel mensen als een vreemd woord. Niettemin ontstond in de

eerste helft van de 18e eeuw een brede discussie over de (on-) wenselijkheid van begraven in en om de kerk. Door medici ingebrachte bezwaren werden gesteund door de protestantse geestelijkheid. Men wees er de gelovigen op dat het 'gangbare' begraven eigenlijk niet meer was dan een 'paapse' gewoonte.

Koninklijk besluit

Na de inlijving bij het Franse keizerrijk kwam er verandering. Per koninklijk besluit 22 augustus 1827 werd het verboden om in Nederland in en om de kerk te begraven, en wel vanaf 1 januari 1829. De enige uitzondering hierop waren de leden van het Koninklijk Huis. In onze regio deed het gemeentebestuur hiervan openbare mededeling en vermeldde op 17 oktober 1827 tevens dat zij begraafplaatsen zou aanleggen. Omdat de kerken inkomsten genoten uit het begraven, en die zouden kunnen verliezen, wilde de gemeente hen hierin tegemoetkomen. Daarom werd de kerken verzocht op dinsdag 23 oktober een commissie te zenden, om tien uur 's morgens. Een onderhoud in het café van W.J. van Enter aan de Dorpsstraat te Twello. Tijdens deze vergadering waren aanwezig van gemeentezijde: burgemeester Mr. P. Pelgrim Everts, W. Dibbitz en Jan Kok, de oud-burgemeester van Wilp. De kerken stuurden zeven afgevaardigden. De voorstellen tot een financiële vergoeding, goedgekeurd door de Heren Gedeputeerde Staten, werden daar medegedeeld:

De kerk van Voorst zou f 110 krijgen en die van Wilp f 85. De kerken van Twello, Terwolde en Nijbroek mochten respectief rekenen op 55, 70 en 30 gulden. Ook de koster moesten tegemoet gekomen worden. Zij verloren immers hun inkomen als dood-

graver. De koster van Voorst, Wilp, Twello, Terwolde en Nijbroek kregen op basis van 'hun' aantal zielen vergoedingen van achtereenvolgens 80, 70, 40, 50 en 20 gulden. Een ander verlies voor de koster was 'het genot van het gras' op de kerkhoven. De kerkelijke gemeenten moesten, als eigenaren, de kerkhoven op een geschikte en doelmatige wijze veranderen. Het onderhoud van al wat er bij het kerkhof hoorde, zoals de muren bleven bij de kerk.

In de vergadering van 20 december 1827 werd besloten vier nieuwe begraafplaatsen aan te leggen: in Voorst, Wilp, Twello en een in Terwolde. De begraafplaats in Nijbroek kon blijven bestaan. Het inwonertal lag daar beneden de 1000, zelfs beneden de 600.

Bovendien was er geen grond te vinden die bij overstroming droog bleef. Het ophogen van grond zou veel te duur worden. Het kerkhof lag ook niet te dicht bij huizen en was omgeven door een brede gracht. Nee, het kerkhof van Nijbroek kon geenszins als schadelijk beschouwd worden.

Voor de 'nieuwe' begraafplaatsen rekende men een halve bunder (ha.) nodig te hebben. Ze zouden met rasterwerk worden afgesloten en een doornheg aan de binnenkant. Maar de Heren Gedeputeerde Staten keurden het voorstel af. Het rasterwerk was te duur en bovendien ondoelmatig. De gemeenteraad ging hiermee graag accoord. Immers, men wilde nog een gracht om de nieuwe begraafplaatsen aanleggen met een breedte van 9 ellen en een diepte van 2 ellen. De uitgegraven grond moest dan gebruikt voor de ophoging en egalisatie van de begraafplaatsen. De aanleg van de gracht, het poten van de heggen en andere samenhangend werk zou wel f 10.000 vergen. Met

een brede gracht en een doornheg achtten men de afscheiding voldoende. Bij iedere begraafplaats zou een doodgraverswoning komen. Met daarbinnen een aparte ruimte voor stoffelijke overschotten, voor de opslag van baren en allerlei gereedschap.

Begraven zonder klokgelui

Een doodgraver moest bij het kerkhof wonen en zover mogelijk van andere huizen. Hij kon dan over de onschendbaarheid der lijken waken en toezicht houden op het kerkhof. Een halve bunder was meer dan genoeg voor het kerkhof. Daar kon dan ook een woning, op terwijl er ruimte over was voor verbouw van eigen 'landbouwproducten'.

Qua kosten zag het er dan zo uit: Een kostenplaatje werd gemaakt en die zag er bij benadering als volgt uit: voor de vier begraafplaatsen gezamenlijk 1600 gulden. Daarenboven voor omrastering, aanleg en egalisatie te zamen 1800 gulden, en voor de woningen bijeengenomen 5600 gulden. Om deze kosten te dekken wilde de gemeente 5% -rentende aandelen van 500 gulden uitgeven.

Op de gemeentebegroting wilde men jaarlijks de aflossing à f 500 opvoeren plus de rente van, en een premie voor het eerste jaar van f 18. Het volgende jaar een premie van f 17 en vervolgens elk jaar een gulden minder tot dat het hele bedrag van f 9000 was afgelost. Mocht er iets overblijven van de opbrengsten van de verkoop der graven, verminderd met de schadeloosstelling aan de kerkelijke gemeenten, dan zou dit ten goede komen van de post Begraafplaatsen. Eigenaren van de graven in de kerk kregen geen financiële vergoeding voor het verlies van hun graven, maar als vergoeding zou hun een vervangend graf worden aangewezen op de nieuw aan te leggen begraafplaats,

tegen een somma van f 2,- administratiekosten. Vervolgens kwam een groot aantal voorschriften aan de orde zoals het zelf afvoeren van grond buiten het kerkhof bij aanleg van een gemetseld graf of kelder. 'Het begraven der lijken zal in stilte gebeuren, de klokken mogen niet meer worden geluid zowel vóór als tijdens de begrafenis'. Alle voorschriften voor de nieuw aan te leggen begraafplaatsen golden ook voor het kerkhof in Nijbroek. Maar omdat Nijbroek geen nieuwe begraafplaats nodig had verzocht het kerspel Nijbroek, via Gedeputeerde staten, niet te hoeven bijdragen in de kosten van de nieuwe begraafplaatsen – het gevoel van een zelfstandige gemeente te zijn was nog lang niet verdwenen! Dit werd direct afgewezen want de gemeente Voorst voerde een generale kas hetgeen inhield dat alle kerspelen de kosten moesten delen. Hiermee bedoelde men dat de vier voormalige gemeenten Voorst, Wilp, Twello en Nijbroek (waaronder Terwolde) onder één bestuur hoorden. De gemeente argumenteerde dat men drie jaar eerder, in 1825, ook gezamenlijk de kosten voor de bouw van de nieuwe school had gedragen. Aan het college van kerkvoogden der verschillende kerken, Voorst, Wilp, Twello en Terwolde, werd het verzoek gericht tot overname van dood-baren, schoppen, touwen en verder alle bij U voorhanden zijnde begraafgereedschappen. Keurig werd er bij vermeld, "omdat dezelve voor U van geen nut meer zijn kunnen en ons te pas zullen komen". Men wilde deze spullen overnemen tegen een billijke taxatie van twee onpartijdige deskundigen, van beide partijen één. Voor de gemeente Voorst trad op als deskundige, timmerman J.M.Schoemaker.

In het volgende nummer deel 2

BOEK EN BLAD BESCHOUWD

Ronald JJ Meijer

Collectie Gelderland, komt die schoonheid zien!

Terwijl ijskoude regen tegen het glazen cultuurpaleis kletterde, strekten pakweg 150 genodigden zich begin maart begerig uit naar een klein, pittig boekje dat in de felrode opdruk de titel *Collectie Gelderland* voerde. In het auditorium van het Apeldoornse museum Coda presenteerde de Zutphense stichting Gelders Erfgoed met die uitgave als 'teaser', een website die zich in geen tijd bijzonder populair zal maken. Zowel als een hoogwaardig culturele, op de regio toegesneden zoekmachine voor klassieke snuffelaars als een rijke bron van informatie – beeld en tekst – ten behoeve van historisch-nieuwsgierigen in algemene zin, onder wie hopelijk veel jongeren.

Het boekje, qua formaat passend in zowel een herencolbert als het damestasje, vat in amper 60 pagina's de topstukken van de belangrijkste Gelderse musea samen, en is sinds maart 'overal' bij die instellingen voor een habbekrats verkrijgbaar.

Verdient het boekje al vorstelijke aandacht met kort en krachtige beschrijvingen van - onder véél meer! - Gelders-gouden munten, de Napoleontische uniformen van de Rijdende Artillerie, fleurige tegels uit de tijd van de Tulpenmanie (leidend tot de eerste echte beurskrach!), de zilveren potpourri's met deksel in ajour gezaagd, of lichtelijk triviaal - de Flipposcoop uit Tiel: het belangrijkste doel ervan is de verwijzing naar de website www.collectiegelderland.nl die laagdrempelig de mogelijkheid geeft meer dan 40.000 voorwerpen van de verschillende Gelderse musea in ogenschouw te nemen, en dat in veel gevallen van alle kanten, voor en achter, onder-, zij- en bovenkant. Plus het 'verhaal' van en rond het desbetreffend item.

De Collectie Gelderland - lees: deze nieuwe website - is de opvolger van IGEM (Internet Gelderse Musea) een initiatief dat in 1999 begon door samenwerking van vijf Gelderse musea. Met, toen, de presentatie van rond de 1000 voorwerpen, groeide IGEM uit tot de grootste provinciaal-museale website van Nederland. Vijf jaar geleden is de huidige site in de bouwsteigers gezet door de stichting Gelders Erfgoed, die ook historische verenigingen adviseert en ondersteunt. De Collectie Gelderland is trouwens mede tot stand gekomen met geld van de burgerij, oftewel de Provincie Gelderland.

De site is heel interessant wegens zijn verbluffend-gevarieerde 'content', in luttele seconden afleesbaar van tijdbalken met daarin verweven een beeldenrijkdom aan geschiedkundige hoogtepunten. Daarnaast wordt een subtiel grafische entourage geboden waarbij elk gevraagd object wordt getoond, in- en uigezoomd kan worden, tegen een kleurdecor dat is aangepast aan de tinten van het object zelf. Annex informatie kan in tekst of nog meer beelden

worden aan- of juist weg-geklikt. Het intrigerende van de site-constructie is dat veelsoortige en uiteenlopende informatie een specifieke toegevoegde waarde opleveren: voortgezette nieuwsgierigheid, leerzaamheid en waardering voor kostbaar en kostelijk cultuurgood. Kortom, van harte aanbevolen.

Overzicht van de musea die in de Collectie participeren:

Museum Verbindingsdienst, Ede
Nat. Bevrijdingsmuseum '44-'45, Groesbeek
Stedelijk Museum, Zutphen
Museum Henriette Polak, Zutphen
Museum Korps Rijdende Artillerie, 't Harde
CODA Museum, Apeldoorn
Museum Elburg

Kijk & Luistermuseum, Bennekom
Gelders Schuttersmuseum, Didam
Airborne Museum, Oosterbeek
Nederlands Politie museum, Apeldoorn
Historisch Museum, Arnhem
Museum voor Moderne Kunst, Arnhem
Museum Elisabeth Weeshuis, Culemborg
Stadsmuseum Harderwijk
Nederlands Bakkerij Museum, Hattem
Huis Bergh, 's Heerenberg
Museum Het Valkhof, Nijmegen
Nederlands Tegelmuseum, Otterlo
Museum Slot Loevestein, Poederloijen
Flippe en Streekmuseum, Tiel
Stadskasteel Zaltbommel
Oudheidkamer Ermelo
Liemers Museum, Zevenaar.

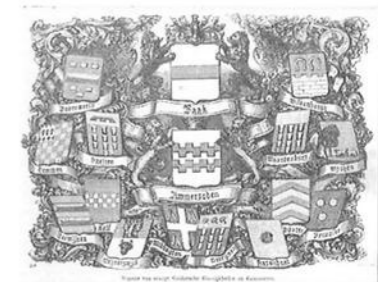
Trefwoord Voorst - Olieverfschilderij van Gert Stegeman, voorstellende de Voorster beek, gemeente Voorst. Datering 1879 - 1941. Thans in Historisch Museum Arnhem

Trefwoord Twello - Bronzen holle bijl, geoord. Gevonden bij Twello, vermoedelijk stammend uit 180 tot 220 v. Chr. Thans in CODA-museum Apeldoorn. Bruikleen Hist. Vereniging Felua

Trefwoord De Vecht - Zes tegels in tableau. Voorstelling o.a. Aankondiging van Jezus' geboorte. Verwoesting van Sodom en Gommora. Jacob vecht met de engel. Datering 1750. In stadsmuseum Harderwijk.

Trefwoord Wapenschilden 'Tegen een achtergrond van voluten o.m. het wapen van Voorst. Prent op papier, techniek houtgravure, signatuur onleesbaar. Wapens van Gelderse heerlijkheden en gemeenten. In Stadskasteelmuseum Zaltbommel.

De OKV heeft een ruilabonnement met de historische verenigingen in de regio. Zo kunnen de leden via de tijdschriften op de hoogte blijven van de interessegebieden en van elkaars activiteiten. De bladen liggen in de OKV-ruimte aan de Duistervoordseweg 104 ter inzage. Hieronder vindt u een kleine greep uit het aanbod.

De fascinatie van de impressionist Joop Kloek

In **Land van Lochem**, nr.1, jrg. 8, verhaalt Ceesjan Frank over de 17e eeuwse bakstenen huizen in Lochem. Nadat in 1615 vrijwel de hele stad in vlammen was opgegaan, werd de herbouw voor een groot deel weer in het brandgevoelige vakwerk uitgevoerd, maar de rijkere burgers kozen toen voor steen. Dat was in Lochem, in tegenstelling tot de IJsselsteden, waar klei gemakkelijk voorhanden was, niet eerder gebeurd. Het was veel te duur. Zelfs tot ver in de 18e eeuw werd nog in vakwerk en hout gebouwd. Frank vertelt over de constructie van de huizen en gaat ze daarna stuk voor stuk langs. Bij de houten huizen was de hoofdconstructie een aantal achter elkaar geplaatste houten gebinten, bij de stenen huizen werden de balken in de muur geplaatst en met muurankers gezekerd. Van de eerste stenen huizen zijn op verschillende plaatsen in de stad nog delen bewaard gebleven. Het mooist bewaard is het voormalige Richtershuis aan de Bierstraat, dat wordt gesierd door een trapgevel met op de top een gebeeldhouwd leeuwje met schild.

Els Holsappel vertelt in **De Marke** (februari 2009) over het bijzondere echtpaar Weber dat woonde op *Het Huis te Eerbeek* dat zij in 1895 kochten. Vorig jaar is er een uitgebreide tentoonstelling over het paar geweest in Brummen. Max Weber (1852-1937) was een wereldberoemd dierkundige.

Hij was hoogleraar aan de universiteit in Amsterdam en directeur van het Zoologisch Museum van Artis. Anna Weber (1852-1942) was plantkundige en internationaal befaamd algologe. Samen maakten ze vele wetenschappelijke onderzoeksreizen, van de Noordelijke IJsee tot Zuid-Afrika. Voor een onderzoek naar de oceanische flora en fauna in Nederlands-Indië leefden ze een jaar op de kanonneerboot Hare Majesteits 'Siboga'. Daar schreef Anna een, nu nog, goed te lezen boek over. Met hun komst naar Eerbeek kwamen in hun kielzog veel meer wetenschappers in het dorp wonen. Naast hun reizen en onderzoek hadden de Webers ook oog voor de Eerbeekse samenleving. Zo richtte Max de boerenleenbank op, stichtte het gemeenschapsgebouw 'Eerbeeks Belang' en was de initiatiefnemer van de nog steeds bestaande jaarlijkse bijenmarkt. Anna is de oprichtster van de Montessori-kleuterschool. Na haar dood liet ze het huis na aan Het Gelders Landschap.

In **Ambt & Heerlijkheid**, jrg 55, nr 162, beschrijft Walter de Wit de bron van de Zijpenberg te Rheden. De aanleiding van zijn onderzoek werd gevormd door een merkwuurdig wateroverlast op een parkeerplaats aan de Beekhuizenseweg, die niet van regen afkomstig kon zijn. Speurwerk wees uit dat het water van een natuurlijke bron

een eigen loop genomen had. Een interessant verhaal volgt, over beken en sprengen op de Veluwe en aan de Veluwerand. Nergens hebben zoveel watermolens gedraaid als in die regio. De vele beken worden meestal gevoed doordat ergens een spreng of sprengstelsel gegraven is, die het aanwezige water in de diepere ondergrond aansnijdt en in de gegraven beek leidt. Duidelijk is dat de vroegere sprengengravers een grote deskundigheid hebben ontwikkeld in het vinden van watervoerende lagen die een permanente waterstroom naar de watermolen konden garanderen. Van de bron van de Zijpenberg laat De Wit een aantal prentbriefkaarten zien uit verschillende perioden. Zo kon in 1922 de herder zijn schapen daar laten drinken in een open heideveld. In 1996 is het gebied een bos geworden. Natuurmonumenten heeft het brongebied geschoond van opslag, waardoor het toch weer zichtbaar werd.

Heerde Historisch wijdt nr. 130 geheel aan de kunstschilder Joop Kloek (1912-1992). Vanaf april is in villa Jacoba een tentoonstelling over deze schilder ingericht, die samen met zijn vrouw Jopie op kasteel Vosbergen vele culturele evenementen organiseerde. Verschillende mensen leverden bijdragen

aan dit nummer. Onder hen zijn dochter Victoria die ook zelf schildert. Kloek kwam in 1950 op het verwaarloosde 'Vosbergen' wonen. Na de restauratie vestigt hij daar een cultureel centrum voor beeldende kunst, muziek en literatuur, dat regionale en zelfs landelijke bekendheid genoot. Dit duurt tot 1976. Vanaf die tijd wil Joop zoveel mogelijk tijd besteden aan het zelf schilderen in zijn atelier in Toscane of in zijn Saksische boerderij waar ze sinds 1971 wonen.

Over het werk van Kloek, vertelt zijn kleinzoon Arnoud van Melle. Door zijn achtergrond als bouwkundige had Joop Kloek behalve voor de schoonheid van gebouwen ook veel oog voor de materialen waaruit ze bestaan en de bouwtechniek. Verder was 'licht' voor hem een belangrijk gegeven. De vraag: 'Hoe vang je met verf het spel dat zich afspeelt tussen het licht en de objecten?', was voor hem een heel belangrijke. Een schilderij was voor hem zelden af; ook een schilderij van jaren geleden kon hij van tijd tot tijd bijwerken om het ultieme te benaderen. Zijn stijl hoort thuis in het impressionisme. Het was zijn levenshouding om zich open te stellen voor de wereld om hem heen. De openingstijden van villa Jacoba aan Dorpsstraat 55 in Heerde zijn: di en do 10.00-12.00 uur en do en za 14.00 -16.00 uur.

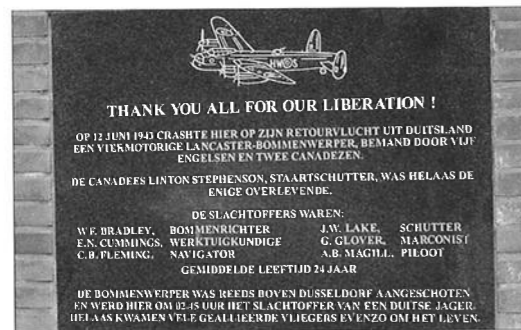

Historische lettercorrectie op Lancaster-monument Teuge

Wilco Gorter

In de eerste Kronieken van 1993 hebben de heren Sevenster en Lubberts, uitgebreid de dramatische lotgevallen weergegeven van hetgeen de Canadese staartschutter Linton Stephenson en zijn mede-bemanningsleden in de zomer van 1943 hebben meegemaakt. Hoe hun viermotorige Lancaster-bommenwerper - genummerd ED976; HW-S - op 12 juni van dat jaar in Teuge neerstortte, na eerder boven Düsseldorf te zijn beschoten. Een Duitse jager bezegelde het tragedie: zes kameraden van Stephenson, vijf Engelsen en een landgenoot vonden de dood en liggen nu begraven op de begraafplaats in Terwolde.

Alleen Stephenson overleefde. Hij bezocht in april/mei 1993, voor het eerst na 50 jaar, de plek waar zijn toestel 'crashte', waar hij met zijn parachute was geland en vanzelfsprekend de graven van zijn omgekomen kameraden. Op 5 mei 2006 was Linton met zijn zoon en andere familieleden aanwezig bij de drukbezochte want bijzondere onthulling van het Lancaster-monument nabij vliegveld Teuge. Maar... bijna drie jaar vermeldde de afbeelding van de Lancaster foutieve roepletters VR-A. De Oudheidkundige Kring Voorst kende al sinds 1993 het serienummer (no. ED976) en de roepletters (HW-S) van Lintons Lancaster. Jammer genoeg werd de OKV niet tijdig geraadpleegd bij de totstandkoming van het Lancaster-monument. Voor wie de geschiedenis van deze Lancaster en detail kent, kwam de

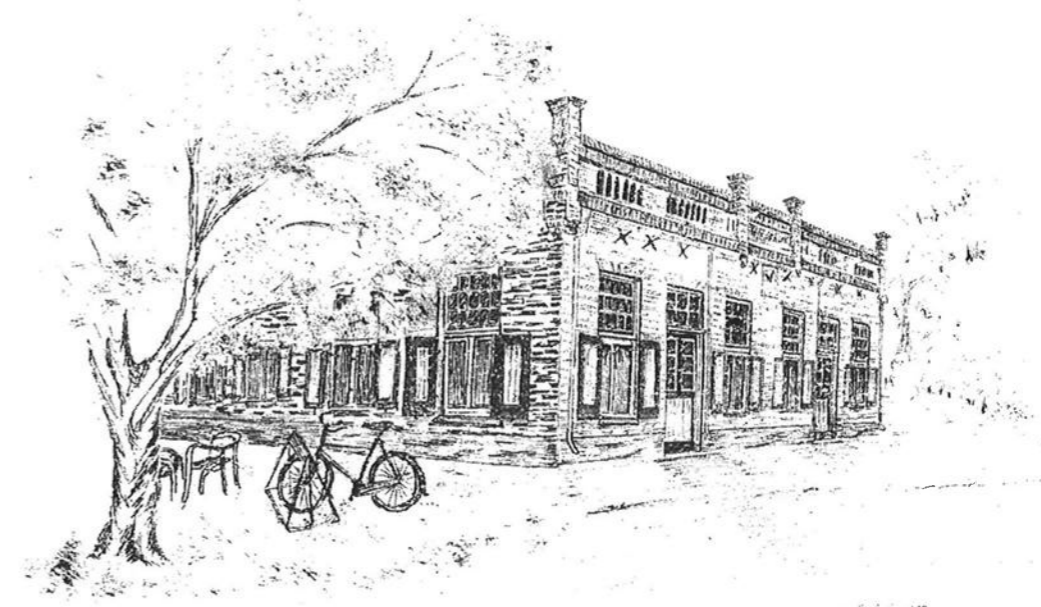

Het monument nu historisch-correct

fout bij de onthulling snel aan het licht. Vanuit Engeland is er door de heer Arthur White van 100 Squadron Association R.A.F. kort na de onthulling ook in enkele e-mails en brieven op gewezen dat de letters niet correct waren en zeker niet correspondeerden met de Lancasters-bommenwerpers van 100 Squadron R.A.F. Want die hadden allemaal de lettercode "HW" plus een letter die varieerde per Lancaster. Arthur White, voormalig Lancaster-navigator en auteur van twee boeken over de geschiedenis van 100 Squadron R.A.F., hoopte dat op de een of andere manier de letters alsnog gecorrigeerd zouden kunnen worden. Dit is nu 'eindelijk' gebeurd. Begin dit jaar heeft de OKV met de heer Gé Veen (Veen Natuursteen) uit Twello overlegd. En eind april kon het werk (vanwege het weer) worden aangepakt. Daartoe moest eerst de verf uit de oude letters worden gehaald en de ruimte met een tweecomponenten-vulstof worden gedicht. Vervolgens werden de nieuwe letters aangebracht en ingekleurd ("inzilveren"). Het werk was niet eenvoudig omdat er gehakt moest worden in de steen en vanwege het tweecomponenten-vulmiddel. De foto van 3 mei 2009 laat zien dat het werk goed gelukt is. Nu is de afbeelding historisch correct. De OKV is Gé hier zeer erkentelijk voor.

Met de pen door Voorst: Café De Klok in Terwolde

Vanaf deze editie in de Kroniek een nieuwe blikvanger: 'Met de pen door Voorst' - een reeks tekeningen van de heer Jan Lubberts uit Terwolde, begeleid en toegelicht door mevrouw G.H. van der Goot-van Eck te Twello. Startplek: Café De Klok, hartje Terwolde.

De oorspronkelijke naam van dit in het oogspringende pand luidde 'Grote Hofstee' of 'Berentstee'. Het gebouw is van een eenvoudige architectuur, kenmerkend voor de vernieuwingsperiode van na 1905, en ligt fraai in de dorpskern van Terwolde. Het pand werd gebouwd als hallenboerderij met een langdeel en naderhand verbouwd en uitgebreid tot een café met een naar buiten geplaatste zijgevel. In het midden van de zijgevel staat op een zwartmarmeren plaat 'Café De Klok' te lezen. Het uurwerk doet niet werkelijk dienst, het is een zgn. schijnklok, waarvan de wijzers dag en nacht, zomer en winter,

tien minuten voor twee aangeven. Zo vormen de wijzers een soort glimlach; er straalt iets vriendelijks en evenwichtigs van uit. De Klok heeft naast boerderij en café ook andere functies gehad, zoals bijvoorbeeld die van postkantoor en slachtplaats annex verkooplokaal van vlees. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hier het distributiekantoor gehuisvest. Ook zang-, muziek- en accordeonverenigingen hebben er gerepeteerd en uitvoeringen gegeven. Na de pauze van een uitvoering kon het dan ook zo maar gebeuren dat de bekende kastelein Westhof door de zaal riep: 'Gait, ie krieg nog een dubbeltje terug...'

FIETS WERELD

Polletje

Stationstraat 60 Twello Tel.: 0571 - 27 23 80

Hèt adres voor het huren van een fiets. Tevens is er een ruim aanbod van nieuwe fietsen, tweedehands fietsen en kinderfietsen

- ontwerp/dtp/webdesign
- kopiëren zw/w en kleur
- grootformaat zw/w en kl
- textielbedrukking
- inbinden studiemateriaal
- lamineren klein en groot
- print je eigen behang
- pop-up doek incl. display

Van Ghentstraat 25 | 7391 CR TWELLO | T 0571-271104
E 0571-273432 | E info@riwa-copy.nl | www.riwaprintendesign.nl

Het ontbrekende puzzelstukje voor al uw print- en inbindwerk

ZEEFDRIJ KLUNDER

Gespecialiseerd in het drukken van:

- * Paraplu's * Katoenen/nylon tassen
- * Reclameborden * Stickers
- * Posters * Display's
- * Diverse Kunststoffen
- * Digitaal grootformaat printen op diverse materialen
- * En bekend met Speciale inkten.
b.v. krasloten - geur en glitter inkten

Op www.eigenshirt.nl vindt u het drukken van:

- * Textiel: van t-shirts tot bedrijfskleding
t-shirts vanaf 1 exemplaar ook mogelijk

Oude Rijsstraatweg 19, Twello
Tel. 0571-276622
www.klunderzeefdruk.nl

BOUWBEDRIJF GROOT ROESSINK

Enkweg 43 - Voorst - Telefoon: 0575 50 12 72

- Nieuwbouw
- Verbouw
- Onderhoud
- Restauratie
- Molenbouw

BOUWEN TUSSEN HEDEN EN VERLEDEN

Bakker Bril Voorst

Het ruim twee eeuwen oude pand van bakker Bril is nog steeds (na enkele verbouwingen) in gebruik. Het pand staat op de monumentenlijst.

De bakkerij bestaat meer dan 150 jaar en zoon Paul is de 5e generatie Bril.

Het bedrijf is tegenwoordig uitgebreid met een koffie/theeschenkerij waar fietsers en wandelaars een welkome pauze kunnen houden. De bakkerij is geregeld doel van excursies. Er gaan dan steevast eigen-gemaakte producten mee naar huis. Op de foto uit 1960 gaat de bakker met de bestelauto op weg om brood te bezorgen.

Op de foto uit 1960 gaat de bakker met de bestelauto op weg om brood te bezorgen.

Hof van Twello

Rijsstraatweg 17a - 7391 MH Twello
Tel. 0571-270014

www.hofvantwello.nl

Voor Catering en Blote Voetenpad:
06-12635320

Geopend:

Wo. van 13.00 tot 17.00 uur

Do. en vr. van 10.00 tot 17.00 uur

Za. van 10.00 tot 16.00 uur

Van 1 mei tot 1 nov. ook op zondag geopend

Lekker | 🍌 | ❤️ | Lokaal

Ameer dan 800 jaar wordt er geboerd op de grond waar nu Hof Van Twello gevestigd is. En dat niet zonder reden. In de bodem bevinden zich leem en oerlagen die het waterhoudend vermogen van de grond verhogen. En dat was veel waard in een tijd zonder beregeningsinstallaties. Nog steeds profiteren wij van deze bodemeigenschap. Onze wijngaard bijvoorbeeld groeide zeer voortvarend weg, en ook onze groenten, kleinfruit en boomgaarden hebben elk seizoen baat bij deze prima grond. Het bewijs leveren wij elke week in onze streekwinkel waar niet alleen onze eigen producten maar ook die van andere ambachtelijke producenten uit de streek te koop zijn. Van karnemelk tot geitenkaas, van hertenvlees tot de heerlijkste biefstukken. Ook voor al uw catering staan wij klaar! Informeer hier eens naar: passievoorpuur@hofvantwello.nl

Elke dag een streekmenu